

Marja-Terttu Haapanen

**PERHEHOIDOSSA OLLIEN NUORTEN
PERHEKÄSITYKSET JA PERHESUHTEET
MONIPAIKKAISEN ASUMISEN
KONTEKSTISSA**

Yhteiskuntatieteet
Pro Gradu
Marraskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Marja-Terttu Haapanen: Perhehoidossa olleiden nuorten perhekäsitykset ja perhesuhteet monipaikkaisen asumisen kontekstissa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Riikka Korkiamäki
Sosiaalityö
Marraskuu 2020

Tässä tutkielmassa tarkastelen perhesijoituksessa olleiden nuorten perhekäsitystä ja perhesuhteita. Nuorten on oikeus tulla kuulluksi ja heidän perhekäsityksensä huomioiduksi. Lasten ja nuorten osallistuminen elämäänsä koskeviin päätöksiin ja määritelmiin on merkityksellistä heidän sopeutumiselleen sijoituksissa ja elämän muutoksissa sekä tuo lisää itsetuntoa ja itseluottamusta.

Lähestyn perhesijoituksessa olleiden nuorten perhekäsitystä ja perhesuhteita monipaikkaisen asumisen näkökulmasta. Monipaikkaisen asumisen näkökulma tuo esiin muuttojen runsaan määrän ja moninaisuuden nuorten arjessa. Useiden sijoitusten aikaisten muuttojen vaikutuksista sijoituksissa olleiden aikuisuuteen ei ole saatavilla kansainvälisesti tutkittua tietoa. Tutkimuksissa on löytynyt viitteitä siihen, että monet muutot voivat korostaa sijoitusten aiheuttamia negatiivisia seurauksia.

Tutkielman aineistona olivat neljäntoista nuoren vastaukset kirjoituspyyntöön huhtikuussa 2020. Aineisto kerättiin yhteistyössä valtakunnallisen lastensuojelujärjestö Pesäpuun kanssa (#Munperheethanke). Tutkimusmenetelmänä käytin sisällönanalyysia.

Tämän tutkielman tuloksina ilmeni viisi perheen tulkintamallia: ydinperheen kaltainen perhekäsitys, laaja perhekäsitys, yhdessä asuvien perhe, itse oma ydinperheensä sekä ristiriitainen perhekäsitys. Laaja perhekäsitys oli edustetuin käsitys ja se on joustavin tulkintamalli. Laajan perhekäsityksen mukaan perheeseen voi kuulua laajasti niin biologisia kuin sijaisperheen jäseniä sekä muita ihmisiä.

Perhesijoituksessa vain yhden muuton kokeneet nuoret pääsääntöisesti kuvasivat perhesuhdettaan rakastavana ja lämpimänä tai huolehtivana. Monien muuttojen kohdalla nuoret korostivat turvallisuutta. Monet muutot vaikeuttivat tunnepitoisen ja välittävän perhesuhteen luomista sekä haastoivat perhesuhteiden ylläpitämistä. Itsenäistymisen jälkeen osalla nuorista ei ollut perhesuhteita sijaisperheeseen eikä myöskään biologiseen perheeseen. Tärkeä tukeva taho nuorelle voi tällöin olla edunvalvoja tai jälkihuollon ohjaaja.

Sijoituspaikan muutoksissa nuoren on tärkeää säilyttää tukevia pysyviä elementtejä, kuten yhteydet läheisiin, kavereihin, kotipaikkakuntaan ja omiin kiinnostuksen kohteisiinsa. Elämäntarinan merkitys tuli nuorten oman tulkinnan mukaan myös esiin. Myös se, että joku tietää ja tuntee lapsuudesta saakka ja tuntee lapsuuden perheen, on merkittävää. Tukemalla nuorta eri tavoin luodaan hyvä ja turvallinen muuttokokemus ja voidaan lieventää muuton mahdollisia negatiivisia vaikutuksia.

Avainsanat: perhehoito, perhekäsitys, perhesuhteet, monipaikkainen asuminen, sijaishuolto

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Marja-Terttu Haapanen: The Perception of family and family relationships of former foster youth in the context of the multi-local residency

Master's Thesis

Tampere University

Social Work

November 2020

My research aims to study the perception of family and family relationships of former foster youth. It is right that their perception of family and toughs of the family relationships are heard and taken account. Participation of the children and youth to the decisions and definitions concerning their lives is relevant. It helps to settle down to new foster home and brings self-esteem and self-confidence.

My research approach to the perception of family and family relationships of former foster youth is following the multi-local residency concept introduced by Hannele Forsberg and Aino Ritala-Koskinen in 2018. The concept of multi-local residency includes multiple moves and residential changes in lives of the children in foster care. International research is lacking knowledge how multiple placement moves effects children and how experienced effects follows to their adulthood. The study findings have rased possibility that multiple moves can create many negative reactions.

My research is based on writings of the young adults who have been placed to foster home in childhood. Research material was collected by write request in co-operation with the national child wealth ware organization Pesäpuu ry and research topic is related to the project #Munperheet. Collected writings was themed for analysis.

The study findings provided five concepts of the perception of family. They are alike nuclear family, inclusive, living together, I'm my family, conflicting perception of family. Inclusive perception of family was most common and most flexible perception model. Inclusive perception model included in family widely biological and foster family members and others.

Those who have one placement and lived in one foster home from early childhood seemed to have loving and warm family relationships. Those who had experienced many placements and moves pointed importance of safety. Creating warm and caring family relationships and obtaining relationships was more complicate with case of multiple replacements. After reaching adulthood and leading independent life many young adults have only some if any relationships to support and important supporter can be trustee or aftercare instructor.

At placement changes is it important maintain permanent elements in life like maintaining relationships to birth family and other close ones, friends, hometown as well hobbies and interests. The study findings pointed out that it is important have someone who knows you and your roots and birth family when you are moved to foster care. That way you can maintain your life story and share it with someone knows you from the beginning. All this can create good and safe moving experience for children and youngsters in foster care and keep negative impression in minimum level.

Keywords: family care, concept of family, family relationships, multi-local residency, foster care

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	1
2	TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS.....	3
	2.1 Perhehoito.....	3
	2.2 Monipaikkainen asuminen.....	5
	2.3 Perhekäsitys.....	9
	2.4 Perhesuhteet.....	13
3	MENETELMÄT JA AINEISTO.....	17
	3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	17
	3.2 Aineiston tuottaminen.....	17
	3.3 Aineisto.....	18
	3.4 Analyysi.....	19
	3.5 Tutkimuksen eettinen pohdinta.....	20
4	TULOKSET.....	23
	4.1 Monipaikkainen asuminen.....	23
	4.1.1 Vakaus ja pysyvyys.....	25
	4.1.2 Kuuluminen.....	27
	4.1.3 Joustavuus.....	27
	4.2 Perhesijoituksessa olleiden nuorten perhekäsitykset.....	29
	4.2.1 Perhekäsitys muuttuu elämän eri vaiheissa.....	29
	4.2.2 Erilaiset perheet.....	31
	4.2.3 Perhekäsitykset ja muutot.....	32
	4.2.4 Perhe tunteena.....	33
	4.3 Perhesijoituksessa olleiden nuorten perhesuhteet.....	35
	Perhesuhteet ja muutot.....	37
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	39
	LÄHTEET.....	44
	LIITTEET.....	49

1 JOHDANTO

Muutokset ja sopeutuminen muutoksiin kuuluvat kaikkien perheiden arkeen. Perheen vanhemmat voivat erota ja syntyä uusioperheitä. Perheessä voi syntyä ongelmia, jotka vaativat interventiota, jossa lastensuojelun täytyy siirtää lapset turvaan sijoituksiin. Muutot paikasta toiseen voivat olla onnistuneita ja normaaliin arkeen kuuluvia tai ne voivat aiheutua vakavista ongelmista tuottaen ahdistusta ja uusia muuttoja. Lasten ja nuorten muutot tapahtuvat vanhempien tai lastensuojeluviranomaisten toimesta ja ovat siten lasten näkökulmasta pakotettuja muuttoja (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 9). Lopulta jatkuvat muutot voivat aiheuttaa sen, että sijoituksessa oleva nuori ei jaksa rakentaa enää omaa henkilökohtaista tilaansa toistuvasti vaihtuviin paikkoihin (Laakso 2018, 114).

Huostaanottoon ei ryhdytä kevein perustein ja se ajatellaan viimesijaisena toimenä, kun muita keinoja on jo yritetty. Samalla sitä ajatellaan myös väliaikaisena toimenpiteenä, ja tavoitteena säilyy perheen yhdistäminen sen mahdollistuessa. Väliaikaisuuden tavoite on ristiriitainen pysyvyyden tavoitteen kanssa, kun pyrkimyksenä on turvata lapselle ja nuorelle pysyvät ja turvalliset kasvuolosuhteet. Todellisuus näyttäytyykin usein monina muuttoina ja muutoksina lasten ja nuorten elämässä. Pohdintaa herättää lastensuojelun rooli auttajana ja samalla monien muuttojen aiheuttajana (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 11; Laakso 2019a, 9; Laakso 2019b, 74).

Tämän tutkielman aiheena on lapsena sijoituksessa olleiden nuorten perhekäsitykset ja perhesuhteet monipaikkaisen asumiseen kontekstissa. Tutkielman tarkoituksena on tuoda esiin perhesijoituksessa olleiden nuorten ääni. Lähestyn aihetta nuorten näkökulmasta, koska perhesijoituksessa olevia nuoria tukevat toimet olisi syytä saada vastaamaan paremmin nuorten tarpeita. Se, että sijoituksessa olevien lasten ja nuorten perhekäsitykset ja ajatukset perhesuhteista kuullaan ja huomioidaan, on tukemassa sopeutumista sijoituksissa ja muutoksissa. Se on myös heidän oikeutensa. (Rigg & Pryor 2007). Antamalla lapsille ja nuorille mahdollisuus sanoa mielipiteensä ja tulla kuulluksi lisää epäsuorasti heidän itseluottamaustaan ja itsetuntoa, jotka molemmat linkittyvät resilienssiin ja kykyyn selvitä vastoinkäymisistä (Ellingsen & Shemmings & Storksen 2011).

Tutkielmassa lähestyn perhesijoituksessa olleiden nuorten perhekäsitystä ja perhesuhteita Hannele Forsbergin ja Aino Ritala-Koskisen (2018) monipaikkaisen asumisen ja paikkatietoisien hyvinvoinnin viitekehysten näkökulmasta. Tutkimuskentällä on tarvetta lisätä tietoa, mitä vaikutuksia monet muutot jättävät lapsena sijoituksissa olleiden, nyt jo aikuistuneiden, henkilöiden elämään. Tutkimuksissa on löytynyt viitteitä siihen, että monet muutot voivat vahvistaa sijoitusten aiheuttamia negatiivisia seurauksia pysyvästi aikuisuuteen (Unrau ym. 2008). Tässä tutkimuksessa tarkastelen, miten monipaikkainen asuminen ilmenee perhesijoituksessa olleiden nuorten aikuisten perhekäsityksissä ja perhesuhteissa.

Aineiston tutkimukseen tuotin kirjoituspyynnön kautta. Kirjoituspyynnössä pyysin nuoria kertomaan heidän ajatuksiaan perheestä ja perhesuhteista. Pyysin kirjoittamaan myös siitä, mitkä asiat ovat olleet tärkeitä asuinpaikan muuttuessa ja ketkä ihmiset säilyvät tärkeinä muutoista huolimatta. Pro Gradun aihe löytyi valtakunnallisen lastensuojelujärjestö Pesäpuun käynnistämän #Munperheet-hankkeen tutkittaviksi ehdottamista aiheista.

Luvussa kaksi käsittelen perhehoitoon liittyvää lain tuomaa viitekehystä sekä monipaikkaiseen asumiseen, perhekäsitykseen ja perhesuhteisiin liittyvää aikaisempaa tutkimusta. Luvussa kolme esittelen tutkimustehtävän ja tutkimuskysymykset sekä kerron aineiston tuottamisesta. Lisäksi luvussa kaksi esittelen aineiston ja sen analyysin kulkua sekä käyn läpi tutkimuksen eettistä pohdintaa. Luvussa neljä käsittelen tutkimuksen tulokset. Luvussa viisi ovat tutkimuksen johtopäätökset ja pohdinta.

2 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS

Lastensuojelulaki antaa suuntaviivat, jotka ohjaavat ja määrittävät perhehoitoa ja miten sijoitusten kanssa edetään lastensuojelussa. Laki velvoittaa sosiaalityöntekijää toimimaan tiettyjen kehysten rajoissa. Tässä luvussa tuon ensiksi esiin otteita lastensuojelulaista ja sen jälkeen lastensuojelun tilastotietoja sijoitusten määrästä ja suuntauksista Suomessa. Tämän jälkeen käsittelen monipaikkaisen asumiseen, perhekäsitykseen sekä perhesuhteisiin liittyvää kotimaista ja kansainvälistä tutkimusta.

2.1 Perhehoito

Lastensuojelulain 50§ asettaa perhehoidon ensisijaiseksi sijaishuoltopaikkaa valittaessa. Perhehoitolain 1§:n mukaan perhehoidon tavoitteena on antaa hoidettavalle kodinomainen hoito, läheiset ihmissuhteet, edistää perusturvallisuutta ja sosiaalisia suhteita. Lain määrittämänä vaatimuksena on, että perhehoito on olosuhteiltaan hoidettavalle sopiva ja hänen etunsa ja tarpeensa huomioon ottava ja muiden perhekodin jäseniin nähden tasavertaisen aseman antava ja tiloiltaan hoidolle sopiva (Perhehoitolaki 5 §).

Ennen kuin lapsi tai nuori on päätenyt sijaisperheeseen, hän on mahdollisesti käynyt jo monia vaiheita läpi. Takana voi olla pitkä lastensuojelun asiakkuus, jossa perhettä sekä lasta tai nuorta on yritetty tukea monin tavoin. Tukitoimia kotiin ovat voineet olla lastensuojelulain mukaiset (LsL 36§) kotipalvelu, vertaisryhmätoiminta, tukihenkilö, tukiperhe sekä toimeentulotuki. Tukitoimiksi katsotaan myös päivähoito, koulunkäynnin ja harrastusten tukeminen. Joissain tapauksissa ovat vaihtoehtona kuntoutus, terapiapalvelut, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä muita tukevia palveluita. (LsL 36§.) Ratkaisua voidaan hakea avohuollon sijoituksena yhdessä vanhemman kanssa tai lapsi sijoitetaan ilman vanhempaa (LsL 37§). Jos tilanne on perheessä sellainen, että lapsi on välittömässä vaarassa, niin kyseeseen tulee kiireellinen sijoitus. Kiireellisen sijoituksen aikana pyritään selvittämään, voiko lapsi palata kotiin vai tuleeko kyseeseen huostaanotto. Huostaanottoon ryhdytään (LsL 40§), jos lapsen kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi omalla käytöksellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään. Lisäksi lastensuojelulain 40§:n mukaan edellytetään, että avohuollon tukitoimet osoittautuvat riittämättömäksi ja sijaishuolto arvioidaan 4§:n

mukaan lapsen edun mukaiseksi. Lapsen sijaishuolto kodin ulkopuolella voidaan järjestää perhehoitona, laitoshoitona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla (LsL 49§).

Terveysten ja hyvinvoinninlaitoksen tilaston mukaan vuonna 2019 huostassa olevien lasten määrä oli 11178 lasta. Vuoden 2019 viimeisenä päivänä huostassa oli edelleen 9547 lasta. Perhehoidossa vuonna 2019 oli 57 prosenttia eli yli puolet huostaanotetuista lapsista, joista sukulaisten tai läheisten luona 14 prosenttia (765). (THL Tilastoraportti 2020.)

Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn mukaan noin puolet sijoitetuista lapsista ja nuorista oli tyytyväisiä asumiseensa. Laitoksissa asuvista lapsista oli vain joka kolmannes tyytyväinen asumiseensa. Sijoitetut nuoret kokivat kyselyn mukaan muita yleisemmin terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi ja olivat vähemmän tyytyväisiä elämäänsä yleensäkin. (Ikonen & Eriksson & Heino 2020.)

Vuoden 2008 lastensuojelulaki turvaa lapsen yhteydenpitoa biologiseen perheeseen ja läheisiin henkilöihin. ”Sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vierailemalla sijaishoitopaikan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja vastaanottamalla viestejä taikka muita lähetyksiä.” (LsL 54§.)

Perheen jälleenyhdistämisen tavoitetta korostetaan lastensuojelulaissa ja laki edellyttää jälleenyhdistämisen ja yhteydenpidon tavoitteiden näkyvän konkreettisesti huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelmassa:

”Huostaanotettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa, sekä miten samalla otetaan lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.” (LsL 30§.)

Sosiaalityöntekijän tulee asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä arvioida huostassapidon jatkumisen edellytyksiä tai kun lapsi tai huoltaja hakee huostassapidon lopettamista tai jos muu aihe ilmaantuu lopettamisen syyksi. Laki määrittelee, että huostassapidon lopettamista arvioitaessa on tarkasteltava lapsen etua, sijaishuollon kestoaikaa, lapsen ja vanhemman kanssakäymistä ja lapsen mielipidettä (LsL 47§).

Seuraavassa kappaleessa käydään läpi monipaikkaisen asumista ja siihen liittyvää tutkimusta ja teoriaa.

2.2 Monipaikkainen asuminen

Forsberg ja Ritala-Koskinen (2018) ovat tuoneet esiin monipaikkaisen asumisen käsitettä toimittamassaan teoksessa. Monipaikkaisen asumisessa tarkastellaan lasten ja nuorten arjen rakentumista kahden tai useamman asuinpaikan varaan. Monipaikkaisen asumisen käsitteen teoreettis-metodologinen tausta tulee kolmesta suunnasta. Suunnat ovat lasten tila- ja paikkasuhteen tutkimus, yhteiskuntatieteellinen lapsuuden tutkimus sekä lasten hyvinvoinnin uhkista, asumisesta ja kodista kiinnostunut sosiaalityön tutkimus. Käsitteellisenä ilmiönä lasten monipaikkaisen asumisen Forsberg ja Ritala-Koskinen (2018, 14) toteavat tarkentuvan ”lapselle merkityksellisiin paikkoihin, jotka kehystävät lasten arkisia rutiineja, elämän ympäristöjä ja liikkumista niiden välillä.” Monipaikkainen asuminen ja monet muutot asettavat kyseenalaiseksi kulttuurisen normin pysyvistä kodista ja perheestä lapsen vakaan identiteetin ja hyvinvoinnin perustana. Lasten ja nuorten muutot voivat liittyä esimerkiksi vanhempien eroon, vanhempien ulkomaan työkomennukseen tai lastensuojelun sijoituksiin tai maahan ilman vanhempia saapuneiden turvapaikanhakijoiden muuttoihin. Eronneiden vanhempien luona vuoroasuessa lapset ja nuoret voivat vaihtaa kotia vuoroviikoin. Lasten ja nuorten arkea leimaa asuminen rinnakkain kahdessa paikassa. Myös lastensuojelun sijaishuollon toimet johtavat usein toisiaan seuraaviin perättäisiin muuttoihin. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 9–18.)

Kaikkia lyhyitä väliaikaisia sijoituksia ja kokeilujaksoja ei ajatella muutoiksi. Lisäksi voi olla epäselvää sekä tutkimuksessa että hallintoelimissä, mikä kirjataan tilastoihin sijoituspaikan muutoksi. Unrau, Seita ja Putney (2010) toteavat, että moni lyhytaikainen muutto jää tilastoista pois ja noteeraamatta ja myös tutkimusten ulkopuolelle. Forsberg (2018, 180) nostaa esiin saman huolen erityisesti suomalaisessa lastensuojelun

avohuollossa, kun lyhytaikaisen asuinpaikan vaihdokset tai asuinpaikkojen rinnakkaisuus jää piiloon, eikä niistä välttämättä tehdä virallisia päätöksiä. Unrau kumppaneineen (2010) haastattelivat lapsuudessaan monia sijoituksia kokeneita aikuisia ja heidän viestinsä oli, että jokainen muutto merkitsee. Vastauksista nousi esiin kaksi teemaa, fyysinen sijoituspaikan muutto ja muuttoon liittyvä psykologinen muutos. Koko omaisuuden pakkaaminen liittyi muuttoihin, niin lyhyisiin kuin pitkiinkin. Kognitiivinen ja emotionaalinen muutos oli siirtymissä stressaavaa. Kognitiivinen muutos oli epävarmuutta muutosta ja suunnittelemattomuutta ja epätietoutta muuton ajankohdasta. Tämä loi kovan stressitason sijoitetuille. Tunnetasolla oli pelkoa ja tunteiden kamppailua mahdollisista ihmissuhteiden menettämistä muutossa. Psykologiset muutokset eivät välttämättä tapahtuneet samanaikaisesti fyysisen muuton kanssa. Sijoituksessa oleva voi esimerkiksi kokea, että muuton uhka on olemassa ja alkaa psykologisesti valmistautua siihen tai toisaalta voi olla, että ilmoitettu muutto ei toteudukaan, vaikka on valmistautunut jo hyvästeihin. (Unrau ym. 2010.)

Jokainen muutto takaisin kotiin voi herättää toiveen pysyvästä paluusta ja siirtyminen takaisin laitokseen luo epävarmuutta (Laakso 2019a, 9). Unraun kumppaneineen (2010) toteaa, että sijoitusten määrä onkin riittämätön mittaamaan muuton vaikutuksia lapseen ja nuoreen. Sen sijaan tutkimuksen perusteella laadukas muuttokokemus näyttäisi olevan tärkeä tekijä. (Unrau ym. 2010.)

Kotimainen tutkimus myötäilee Unraun ja kumppaneiden (2010) havaintoja. Huostaanotettujen lasten ja nuorten kertomuksissa muuttamisesta nousevat esiin samankaltaiset seikat. Muutoista on ollut vähän tai ei lainkaan etukäteistietoa tai tietoa siitä, minne ja miksi muutetaan. Toistuva muuttaminen herättää nuorissa ja lapsissa ristiriitaisia tunteita, kuten pelkoa, järkytystä ja hämmennystä. (Laakso 2019a, 6–10.) Tämä on herättänyt kritiikkiä tutkijoiden keskuudessa. Ritala-Koskinen (2018, 99) toteaa, että lasten muuttojen runsaus ja ennustamattomuus voidaan katsoa lastensuojelulliseksi huolenaiheeksi.

Riitta Laakso (2019a, 7) on käyttänyt omassa tutkimuksessaan teoreettisena lähtökohtana monipaikkaisen asumisen teoriaa ja tutkinut, miten monipaikkainen asuminen näkyy peräkkäisenä, rinnakkaisena tai heilurimaisena asuinpaikkojen vaihteluna. Tutkimuksen aineistona oli viiden sijoitetun nuoren haastattelut. Haastattelut paljastivat toistuvat sijoitukset ja sijaishoitopaikkojen vaihtumiset. Laakso (2019a) pitää sijaishoitopaikan

vaihtumisen syitä ja lasten omaa näkemystä vaihdoksiin tärkeänä tutkimuskohteena. Laakso (2019a) perustelee tutkimuksen tärkeyttä sijoitettujen nuorten hyvinvoinnilla ja lastensuojelun palveluiden ja ammattikäytäntöjen näkyväksi tekemisellä. (Laakso 2019a, 5.)

Myös kansainvälisessä tutkimuksessa peräänkuulutetaan tutkimuksen tarvetta runsaiden muuttojen vaikutuksiin ja nimenomaan sijoitetun lapsen ja nuoren näkökulmasta. Unrau, Seitä ja Putney (2008) toteavat artikkelissaan, että vain harvat tutkimukset ovat ottaneet nuorten näkökulmaa tutkimuksen aineiston lähteeksi. Lisäksi he huomasivat tutkimuksen puuttuvan kokonaan siitä tarkastelukulmasta, mitä kokemuksia liittyy erityisesti sijoituspaikan vaihdokseen ja siitä seuraaviin vaikutuksiin lapsen käytökseen tai kiintymykseen. Tutkimusta oli tehty enemmänkin ajatellen, mikä ennakoi sijoituksen katkeamista tai miten se on liittynyt lapsen ominaisuuksiin, kuten käytösongelmiin. (Unrau ym. 2008.)

Unrau kumppaneineen (2008) suorittivat haastattelututkimuksen, johon osallistui 22 aikuista, jotka olivat kokeneet lapsuudessaan useita sijoituspaikan muutoksia. Tutkimuksen tulokset ovat merkittäviä siinä mielessä, että aikaisempi tutkimus ei ole keskittynyt ymmärtämään, mitä seurauksia koetut kokemukset jättävät ja miten ne näkyvät ja vaikuttavat sijoitetun lapsen aikuisuuteen. Vahvin kokemus haastatelluilla oli syvä menetyksen kokemus, joka näkyi oman kohtalonsa hallinnan menettämisenä, ystävien ja koulukaverien menettämisenä, erona sisaruksista sekä itsekunnioituksen ja normaaliuden menetyksenä. Kohtalonsa hallinnan menetys näkyi siinä, ettei ollut mitään kontrollia päätöksissä tai tapahtumissa elämässään, eikä saanut tarpeeksi tai lainkaan tietoa muutoista etukäteen. Jatkuvat muutot veivät kaverit ja vaikeuttivat uusien saamista. Tavaroiden kadotessa katosivat myös niihin liittyvät muistot. Jos ei tarvinnut erota sisaruksista, niin muutoissa sai psykologisen puskurin menetyksen tunteita vastaan. Moni kertoi, että muutot saivat tuntemaan, ettei ollut toivottu ja mietti mitä vikaa minussa on tai mitä oli tehnyt, että muutto tapahtui. Joillakin haastateltavilla luottamuksen kadottaminen muihin ihmisiin kehittivät aikuisuuteen ongelmia, kuten tunteiden käsittelyn vaikeuksia tai mielenterveysongelmia. Jotkut haastateltavista mainitsivat epävakautta, yliherkkyyttä, masennusta, syömishäiriötä, viiltelyä, virkavallan vastustamista, heikkoa hygieniaa, varastelua ja kiputiloja. Positiivisina kokemuksina haastateltavat mainitsivat oppineensa jotakin, vahvistuneensa, oppineet tulemaan toimeen

hyvin erilaisten ihmisten kanssa ja oppineet, miten olla itse parempi vanhempi omille lapsilleen. (Unrau ym. 2008.)

Unrau kumppaneineen (2008) totesi, että monien muuttojen vaikutus lapsiin on psykologinen ja usein johtaa elinikäisiin rajoitteisiin. Stressin pysyvät vaikutukset näkyvät tunteiden säätelyssä ja kognitiivisen tiedon käsittelyssä ja kuinka suhtautuu muihin ihmisiin. Unraun ja kumppaneiden (2008) tutkimuksessa haastateltavien kokemukset tukevat edellä mainittuja stressin pysyviä vaikutuksia luottamuksessa toisiin ihmisiin, etäisyytenä ihmissuhteissa, karttavana elämäntyylinä ja mielenterveysongelmina. Vaikka tutkimus osoitti sen mahdollisuuden, että monet muutot provosoivat yleisiä negatiivisia reaktioita, niin lisää tutkimusta tarvitaan. Toisaalta tutkimustulokset voivat hyvin antaa tukea käytännölle, että muutot olisi syytä pitää minimissä ja että traumaattisten vaikutusten vähentäminen on olennaista. (Unrau ym. 2008.)

Monipaikkaisen asumisen teoriassa Forsbergin (2018) tarkastelemassa hyvinvoinnin näkökulmassa huomion kohteena ovat lasten kokemukset monipaikkaisesta asumisesta ja sen vaikutukset lasten hyvinvointiin. Lasten monipaikkaisen asumisen hahmottamisessa muodostuu kolme ilmiötä kuvaavaa tulkintakehystä. Yhtenä tulkintakehyksenä on pysyvyys ja vakaus. Tutkimuskirjallisuuden vanhin ja vahvin ajattelumalli on, että asuinpaikan pysyvyys ja vakaus turvaavat lapsen hyvinvoinnin. Toisena tulkintakehyksenä on joustavuus. Joustavuudella Forsberg (2018) viittaa lapsen, vanhempien sekä muun lähiyhteisön sietokykyyn ja toimintatapaan vastoinkäymisissä sekä ongelmaratkaisukykyihin tullen lähelle resilienssin ideaa. Joustavuus turvaa hyvinvointia vuoroasumisessa ja myös sijaishuollon monipaikkaisuudessa. Kolmantena tulkintakehyksenä on kuuluminen. Kuulumista ja sitä lähellä olevat käsitteet, kuten kodin tuntu tai paikkakiintymys esiintyvät runsaasti lasten monipaikkaista asumista ja elämää koskevassa tutkimuksessa. Eri tulkintakehykset voivat vaikuttaa samanaikaisesti. Forsberg (2019) summaa, että kuulumisen tunnetta pidetään perusturvallisuuden ja identiteetin rakentumisen kannalta merkittävänä. (Forsberg 2019, 175–190.)

Seuraavaksi käsittelen perhekäsitykseen ja perhesuhteisiin liittyvää tutkimusta.

2.3 Perhekäsitys

Perheet ja perhesuhteet muotoutuvat läpi elämän ja perhe määrittyy myös kulloisenkin elämäntilanteen kautta. Yksilöllä voi olla samaan aikaan tai eri elämän vaiheissa useita eri perheitä, kuten lapsuuden perhe, nuoruuden ystävyysuhteista muodostuva perhe sekä omat lapset ja perhe tai uusioperheitä. Lopulta vanhetessa hoivakodin suhteista muodostuvat perheet tulevat merkitykselliseksi. (Pirskanen & Eerola 2018, 15.)

Perheen määrittäminen voi olla hyvin erilainen eri kulttuureissa ja maanosissa. Tämä on jo havaittu adoptiotutkimuksessa. Globaalisessa etelässä eli Afrikan, Aasian, Etelä-Afrikan ja Tyynenmeren maissa on vallalla inklusiivinen perhekäsitys. Laajennettuun perheeseen voi kuulua monia sukupolvia, muita sukulaisia ja sukulaisten lapsia. Laajennetussa perheessä lapsista voi monesti olla huolehtimassa useita aikuisia ja ei ole tavatonta, että osa lapsuudesta asutaan muualla kuin biologisten vanhempien luona. Globaali pohjoinen eli Eurooppa ja Pohjois-Amerikka ovat alueita, joissa ydinperheajattelu on tyypillinen. Eksklusiiviseen ydinperheeseen katsotaan kuuluvaksi yksi äiti, yksi isä ja heidän lapsensa eikä muita. (Penn 2009; Seekings 2008; ref. Högbacka 2014, 119.) Sen sijaan Adoptioon liittyvässä perheajattelussa pyritään avoimuuteen. Siinä annetaan tilaa rinnakkaiselle vanhemmuudelle ja kontakti biovanhempiin säilyy (Högbacka 2009, 190). Eroperheitä koskevassa tutkimuksessa Castren (2009) näkee saman suuntauksen kuin adoptiotutkimuksessa. Erotessa ydinperheiden eksklusiivisuus murtuu ja uusperhemuodostelmat muuttavat tapaa käsittää perhe ja perhesuhteet. Tällöin perhe muuttuu inklusiivisemmäksi. (Castren 2009, 157–164.)

Länsimaisen perhetutkimuksen keskeiset suuntaukset voidaan jaotella perheen universaalisuutta ja perheen moninaisuutta korostaviin tutkimuksiin. Universaalisuutta korostavassa näkemyksessä perhe on oma muista sosiaalisista yhteisöistä erottuva ja biologisten suhteiden määrittämä. Toiseen jakolinjaan voidaan katsoa kuuluvan perheiden moninaisuutta korostava tutkimus, jossa painottuvat yksilöllisyys, kulttuuri ja ihmiselle itselleen merkitykselliset läheissuhteet. (Jallinoja & Hurme & Jokinen 2014, 8–11.) Talcott Parsons esitteli universaalien perheteoriensa jo vuonna 1955. Hänen perheteoriensa mukaan yhteiskunnan eriytymisen myötä perheelle jäi kaksi päätehtävää. Toinen oli lasten sosialisatiosta huolehtiminen, joka oli tehtävistä tärkein. Mikään laitos yhteiskunnassa ei voisi huolehtia lasten sosialisatiosta paremmin kuin perhe. Toisena

tehtävänä oli aikuisten persoonallisuuden vakauttaminen, mikä Parsonsien mukaan toteutuu ydinperhemallin lähentäessä miehen ja vaimon suhdetta. Parsonsien perheteorian vaikutuksia voi nähdä vieläkin, vaikka perhetutkimuksen painotus on jo pitkään ollut aivan vastakkaisella suunnalla. Universaalien perheteorian jäljet näkyvät esimerkiksi lastensuojelun huostaanoton sijoituksissa, jossa ammattilaiset painottavat perheen olevan lapselle paras kasvupaikka ja perhesijoituksen olevan ensisijainen sijoituspaikkaa valittaessa. (Jallinoja 2014, 19–34.)

Konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen tarjoaa uudempaa tutkimussuuntaa perheen tarkasteluun kuin Talcon Parsonsien universaalinen perhekäsitys. Castren (2014) toteaa konfiguraationaalisen lähestymistavan tarjoavan ”joustavan näkökulman moninaisten perheenä elämisen tapojen ja muotojen sekä perheilmioiden tutkimiseen”. Lähestymistapa perustuu Norbert Eliaksen sosiologiseen ajatteluun ja sosiaalisten verkostojen tutkimisen perinteeseen. Castren (2014) tuo esille Elias Norbertin ajatuksen siitä, että ”sosiaalisen elämän ilmiö, ihmisten moninaisista sidoksista muodostuva perhe, on eri tavoin kytköksissä kaikkeen ympärillä olevaan ja muuttuu koko ajan.” (Castren 2014, 140–148.) Ritala-Koskinen (2003, 139) toteaaakin uusperheistä tehdyn tutkimuksensa perusteella, että ulkopuolinen ei voi koskaan varmaksi tietää, miten uusperheessä elävät lapset määrittelevät oman perheensä, sen ollessa lasten subjektiivinen kokemus. Castren (2014, 141) tuo esiin myös, että uus-, adoptio- ja sijaisperheiden tilanne ei sovi yhteen ydinperheideologian määrittämän perheymmärryksen kanssa biologisen ja sosiaalisen vanhemmuuden ja monien isien ja äitien muodostamassa perheessä. (Castren 2009; Yesilova 2009; Högbäck 2009.)

Ellingsen, Shemmings ja Storksen (2011) haastattelivat 22 nuorta, jotka olivat pitkäaikaisessa sijoituksessa. Tutkimuksessa kartoitettiin, mitä näkemyksiä ja tunteita ”perhe” nuorissa herätti. Enemmistö haastateltavista koki sekä syntymäperheensä että sijaisperheensä perheekseen. Kaikkiaan viistoista nuorta kuului tähän ryhmään. Perheiden välillä ei ollut kilpailua ja nuoret kokivat vapauden valita perheensä. Tätä tuki turvallinen kiintymyssuhde ja se, että nuoret kokivat olevansa rakastettuja. Toinen ryhmä koostui niistä nuorista, joilla oli vahva sidos ja lojaalius syntymäperheeseen kuulumisesta ja heikko sidos sijaisperheeseen. Heidän osuutensa Ellingsenin kollegoineen haastattelemissa nuorista oli neljä nuorta. He ajattelivat paljon syntymäperhettään ja toivoivat voivansa palata sinne. He pitivät syntymäperhettä ainoana perheenään. He kokivat sijaisperheen olevan vain paikka, jossa asutaan. Kolmas ryhmä oli vahvasti

sitoutuneita sijaisperheeseen, kun taas biologiseen perheeseen sidos oli heikko. Tämä ryhmä koostui kolmesta nuoresta. Haastateltavat ajattelivat, että vain nimi yhdisti heitä biologiseen perheeseen. Vastauksista näkyi vahva ja turvallinen suhde sijaisperheeseen. Eräs tulosta selittävä tekijä saattaa olla sijoitusaika, sillä osa nuorista oli ollut sijoitettuna niin kauan kuin pystyivät muistamaan. He eivät kokeneet, että biologinen äiti rakastaisi heitä eivätkä kokeneet erityistä tarvetta tuntea taustaansa. (Ellingsen ym. 2011.)

Ellingsenin ja kumppaneiden (2011) tutkimuksen tuloksissa nähtiin, että lapset ovat yleensä kykeneviä laajentamaan perhekäsitystään, jos heidän sallitaan ja heitä rohkaistaan siihen. On olennaista, että sijoituksen jälkeen asiaa käsitellään syntymäperheen ja sijoitusperheen kanssa. Syntymävanhemmilla on iso merkitys siihen, millainen perhekäsitys lapselle muodostuu. Merkitystä on myös sillä, sallivatko syntymävanhemmat lapsen sitoutumisen sijaisperheeseen. Sosiaalityöntekijän tulisikin työskennellä suhteen muodostumisen eteen ja tukea positiivista suhdetta molempien sekä biologisten että sijoitusvanhempien välillä. Antamalla lapsille ja nuorille mahdollisuus sanoa mielipiteensä ja tulla kuulluksi lisää epäsuorasti heidän itseluottamustaan ja itsetuntoa, jotka molemmat linkittyvät resilienssiin ja kykyyn selvitä vastoinkäymisistä. (Ellingsen ym. 2011.)

Myös Uudessa-Seelannissa nuorille tehty tutkimus osoittaa, että nuorten perhekäsityksellä on merkitystä. Riggin ja Pryorin (2007) tekemässä haastattelussa oli mukana nuoria, joiden perheet edustivat hyvin erilaisia perherakenteita, myös sijaisperheitä sekä monia kulttuureita. Tutkimus osoitti, että perheissä tapahtuu paljon muutoksia ja se, miten nuoret selviävät näistä perhemuutoksista, voi vaikuttaa suuresti siihen, millainen perhekäsitys heillä on. Kun haastateltavilta kysyttiin perheen määrittelyä, niin he määrittelivät sen tunteena (rakkaus, huolenpito, tuki) tai luettelivat perheeseen kuuluvat perheenjäsenet (lista henkilöistä tai suhteista). Muita jaotteluperusteita vastauksissa olivat biologiset seikat, yhdessä asuminen tai lailliset seikat (avioliitto tai muu sidos). Tunnepitoisten seikkojen osuus määrittelyissä oli 55 prosenttia, seuraavaksi yleisin määrittely oli perheenjäsenet, biologiset seikat ja yhdessä asuminen. Sataprosenttisen yksimielisesti lapset ja nuoret pitivät perhettä tärkeänä. Perheeseen katsottiin kuuluvaksi lähiperhe (vanhemmat ja lapset), lähiperhe ja sukulaiset (vanhemmat, lapset ja sukulaiset) sekä kuka tahansa, jonka katsot perheen jäseneksi (kuka tahansa, joka on läheinen tai haluaa perheeseen). Enemmistö eli 37 prosenttia vastasi, että perheenjäsen voi olla kuka tahansa, jonka yksilö määrittää perheeseen kuuluvaksi.

Lähiperhe ja sukulaiset määrittyivät perheenjäseniksi 32 prosentissa nuorten vastauksista ja neljännes nuorista kuvasi lähiperheen perheekseen. Yleisesti ottaen perinteinen ydinperhe ei ollut vallitseva nuorten perhekäsityksessä. Perhekäsitys oli melko inklusiivinen ja realistinen kuvastaen tämän päivän yhteiskuntaa. (Rigg & Pryor 2007.)

Rigg ja Pryor (2007) havaitsivat tutkimuksessaan myös, että lapset ja nuoret olivat halukkaita ja kykeneviä kertomaan perhenäkemyksestään. On tärkeää, että ymmärrämme, mitä perhe lapsille ja nuorille tarkoittaa. Se vaikuttaa merkittävästi siihen, miten perheet kokevat itsensä eron jälkeen tai miten sijaisperheen muodostuminen rakentuu. Ensiarvoisen tärkeää on antaa ääni lasten näkökulmalle. Sitä kautta voimme ymmärtää, miten heitä parhaiten voidaan tukea perheen muotoutuessa. Kuulluksi tuleminen ja osallisena oleminen perhe-elämässä pitäisi olla perustava oikeus kaikille lapsille ja nuorille. (Rigg & Pryor 2007.)

Aino Ritala-Koskinen (2001) on tutkinut eron jälkeen muotoutuneissa uusperheissä asuvien lasten perhekäsityksiä muuttuvien perhesuhteiden keskellä. Haastatteluun osallistui 15 uusperheessä asuvaa lasta. Tutkimusaineistosta löytyi neljä lasten perhetulkintamallia; yhdessä asuvat, yhdessä asuvat ja muita, biologinen perhe sekä perhe liikkeessä. Useimmille lapsille yhdessä asuminen oli jonkinlainen oman perheen määrittelyn perusta ja joissain tapauksissa uusperhe voitiin nähdä aiemman perheen korvaajana sekä ydinperheen kaltaisena perheenä. Toinen tulkintamalli, yhdessä asuvat ja muita, on avoimempi ja laajempi perheymmärrys käsittäen perheeseen ne, joiden kanssa asuu yhdessä, biologisen vanhempansa sekä muulla asuvat biologiset sisaruksensa. Yhdessä asuvat ja muita oli yleisin tulkinta malli. Biologinen perhe - tulkintamallissa lapset eivät pitäneet perheenään niitä, joiden kanssa asuivat yhdessä, vaan ainoastaan biologisen alkuperäisperheensä. Toiseksi yleisin tulkintamalli, perhe liikkeessä, oli joustavin perhekäsitys. Tässä mallissa lapset näkivät perheen ikään kuin liikkeessä ja muutoksessa olevana ja lapset punnitsevat uusien ihmisten merkityksellisyyttä itselleen ja elämälleen. Tutkimuksessa lasten suhtautuminen uusperheiden moninaisuuteen ei näyttäytynyt kaaoksena lapsille taikka vaikeutena ymmärtää perhettään koskevaa määrittelyä. (Ritala-Koskinen 2001, 115–126.)

Jokisen, Malisen, Pirskasen, Moilasen, Rautakorven, Harju-Veijolan, Notkon ja Kurosen (2013) tekemässä tutkimuksessa kaikki sijaisperheessä asuvat lapset olivat olleet sijaisperheessä pienestä pitäen, eikä muistikuvaa biologisen perheen elämästä ollut. Silti

osa lapsista merkitsi verkostokarttaan biologiset vanhemmat lähelle itseään ja vasta sen jälkeen sijaisvanhemmat. Myös ne lapset, jotka tapasivat vanhempiaan hyvin harvoin, saattoivat laittaa biologiset vanhemmat sisimmälle kehälle verkostokaaviota. Pelkät verisiteet, avioliitto tai vastaavat kytkökset eivät olleet perheen määrittelyn kriteereinä. (Jokinen ym. 2013.) Perheeseen kuului liukuvasti perheenjäseniä, sukulaisia ja muita ja lapset neuvottelivat tilanteen mukaan, missä perheen kuulumisen raja kulkee (Jokinen ym. 2013; Ritala-Koskinen 2001, 176). Monien muiden tutkijoiden ohessa Jokinen kumppaneineen (2013) peräänkuuluttavat lasten osallisuutta perheen määrittelyssä. Tiedetään, että perhe ei ole kaikille perheen jäsenille sama, ja on lapsen oikeus määritellä oma perheensä ja itselleen tärkeät ja läheiset suhteet (Jokinen ym. 2018; Rigg & Pryor 2007).

2.4 Perhesuhteet

Ritala-Koskinen (2001) kartoitti tutkimuksessaan lasten uusperhesuhteita ja selvitti haastatteluissa, kenelle lapset puhuivat henkilökohtaiset tärkeät asiat ja päivittäiset asiat. Lapsen kanssa yhdessä asuvat biologiset äidit olivat ylivertaisia lapsen keskustelukumppaneita. Vanhemman uusi kumppani (uusi isä) oli kuitenkin useammin keskustelukumppani kuin muualla asuva biologinen isä. Biologisen isän luona asuvat lapset pitivät tiiviisti yhteyttä muualla asuvaan äitiinsä. Lapsen kanssa asuvat vanhemmat olivat keskisessä roolissa vastuullisina ja huolta pitävinä vanhempina huolenpidon painottuen biologisiin ja uusiin äiteihin. (Ritala-Koskinen 2001, 131–138.) Lasten keskinäiset suhteet olivat Ritala-Koskisen (2001, 126) mukaan merkitykseltään erityisiä ja erilaisia kuin suhteet aikuisiin huolimatta siitä, olivatko he biologisia sisarusia, puolisisarusia tai uussisarusia.

Ritala-Koskisen katsaus perheen suhderakennelmiin uusperheessä on mielenkiintoinen ja suhderakennelma löytyy myös sijaisperheissä. Voisi olettaa, että siinä näkyisi samankaltaisia elementtejä. Castren (2014, 148) mainitsee Robert Milardon kolme verkostotyyppiä kuvatessaan konfiguraationaalista näkökulmaa perheeseen. Milardon kolme henkilökohtaista verkostotyyppiä ovat läheissuhteiden verkosto, vaihtoverkosto ja vuorovaikutusverkosto. Läheisverkostoa voi kartoittaa kysymällä tutkittavalta, ketkä ovat hänelle läheisimpiä ihmisiä. Vaihtoverkoston suhteissa vaihdetaan informaatiota, palveluksia, henkistä tai materiaalista apua. Vaihtoverkostoa voi kartoittaa kysymällä

keneltä tutkittava pyytää apua. Vuorovaikutusverkostot muodostuvat arkisuhteista, joita lapsella on esimerkiksi koulussa ja harrastuksissa. (Castren 2014, 148.) Tämänkaltaisen kysymyksenasettelu näkyy Ritala-Koskisen tutkimuksessa ja näitä kysymyksiä pohditiin myös tässä tutkielmassa.

Toisessa kotimaisessa lasten perhesuhteita käsittelevässä tutkimuksessa Jokinen ja kumppanit (2013) päätyivät siihen, ettei perhetyyppi yksiselitteisesti määritä, miten lapsi kokee elämänsä ja perhesuhteensa. Tutkimusta varten haastatellut lapset olivat ydinperheistä, yhden vanhemman perheistä, uusperheistä ja sijaisperheistä. Kaikkiaan selvitettiin 64:n lapsen omia käsityksiä ja kokemuksia perhesuhteista ja näiden suhteiden yhteyksistä lasten turvallisuuden tunteeseen, luottamuksen kokemuksiin ja hyvinvointiin. Muutokset perhesuhteissa, kuten vanhempien ero tai vanhempien partnereiden vaihtumien näkyivät selkeästi lapsen tunnekokemuksissa. Toinen tunnekokemuksissa näkyvä aihe oli taloudelliset ongelmat. Muita muutoksia olivat esimerkiksi muuttaminen paikkakunnalta toiselle tai asunnosta toiseen. Lapset, jotka kertoivat muutoksista, valitsivat tunnekartoituksen valintataulukossa keskimääräistä pienempiä myönteisen tunteen numeroita ja korkeampia kielteisten tunteiden numeroita. Tutkimukseen osallistuneiden sijoituslasten kokemuksissa huostaanotto ja uuteen perheeseen siirtyminen näyttäytyivät kipeinä kokemuksina. (Jokinen ym. 2013.)

Huostaanotettuja lapsia ja nuoria tuettaessa yksi tärkeimpiä osa-alueita on mahdollisuuksien mukaan tukea ja ylläpitää suhteita biologisiin vanhempiin. Pirskasen ja Kallisen (2018) tutkimuksen aineistona oli huostaanotettujen lasten ja huostassa olleiden jo aikuisten nuorten miesten haastatteluja. Tutkimuksessaan he esittivät tunteiden jaottelun, jonka osa-alueet ovat vahvat, vaurioituneet ja katkenneet sidokset. Vahvat siteet ovat läsnä silloin, kun lapsella on arvostusta ja kiintymystä vanhempaansa kohtaan. Lapsi voi haluta säilyttää vahvan tunnesiteen tai säilyttämisen halu on molemmiin puolista. Siteet vanhempiin voivat olla tärkeitä, vaikka sosiaalista kontaktia ei ole. Pirskanen ja Kallinen (2018) viittaavat Norbert Eliaksen näkemykseen, jossa ihmisten välillä voi olla näkymätön side tunteiden, kuvitelmien ja muistojen kautta ilman sosiaalista kontaktia. Pirskasen ja Kallisen (2018) haastatteluissa sijoitetuilla lapsilla oli enemmän tarvetta vahvojen siteiden säilyttämiseen kuin haastatteluaineiston nuorilla miehillä. (Pirskanen & Kallinen 2018, 245 -257.)

Pirskanen ja Kallinen (2018) kuvailevat, että vaurioituneissa sidoksissa on voinut olla kriisejä, jotka ovat vahingoittaneet sidosta. Vanhempi-lapsi sidos sellaisena, kun kulttuurissamme odotetaan, on jäänyt toteutumatta ja tunnesidoskin on voinut vaurioitua pysyvästi. Luottamusta vanhempaan ei ole väkivaltakokemuksen tai muun vakavan pettymyksen vuoksi. Katkenneilla sidoksilla tarkoitetaan tilannetta, jossa sidokset ovat tunteiden tasolla päättyneet. Välien katkaisemisesta huolimatta perhe voi kulkea mukana tunteiden tasolla tai tunteet palautuvat mieleen, kun saa omia lapsia. Side biologisiin vanhempiin oli merkittävä myös Pirskasen ja Kallisen (2018) aineiston mukaan. Haastatteluun kuuluneiden joukosta vain kolme oli katkaissut siteet biologiseen vanhempaan. (Pirskanen & Kallinen 2018, 246–257.)

Lapset ja nuoret pyrkivät aktiivisesti säilyttämään tunnetasolla suhteen verkostoihinsa, vaikka fyysinen suhde olisi päättynyt tai muuttojen vuoksi vaikeutunut. Rogersin (2018) tutkimuksessa haastatellut sijoitetut lapset ja nuoret hallitsivat sosiaalisia suhteitaan sosiaalisissa verkostoissa ja pääsivät käyttämään sosiaalista pääomaansa. Lapset ja nuoret pitivät yllä ihmissuhteita ajatuksissaan ja tunnetasolla pitämällä esillä huoneissaan näistä ihmissuhteista muistuttavia esineitä. Sosiaalista verkostoaan haastateltavat pitivät yllä ja hallinnoivat itselleen sopivalla tavalla. Eräs lapsi käytti puhelinta soittaessaan lähimmäisilleen, äidille ja isoäidille, kun taas tädeille ja sedille viestiteltiin tietokoneella, ja kavereille viestiteltiin tekstiviestein. Edellisiin sijoituspaikkoihin jääneitä ystäviä tavattiin virtuaalisesti ja odotettiin, että he pääsevät koulusta ja että pääsee juttelemaan heidän kanssaan facebookissa. Tärkeät lapsuuden muistot säilyvät erilaisten esineiden kautta, joita lapset kuljettivat muuttoissa mukanaan. Esineiden kautta lapset säilyttivät muistoja ja tunnetilaa itselleen tärkeistä ihmissuhteista. Todistettavasti tavarat palvelivat arvokkaana lähteenä sitoen sosiaalista pääomaa kuvitteellisella ja tunnetasolla. (Rogers 2018.)

Myös Laakso (2018) on havainnut omassa tutkimuksessaan saman suuntaisia seikkoja kuin Rogers. Laakso (2018) totesi, että puhelimen ja tietokoneen merkitys oli tärkeä. Ne eivät olleet tärkeitä vain yhteydenpitovälineinä vaan siksi, että nuori saattoi olla mukana siellä missä muutkin ovat. Laitteiden sovellusten kautta sosiaalinen tila oli saavutettavissa ja nuorille oli mahdollista kuulumisen kokemus, mahdollisuus olla mukana ja toimia sosiaalisissa verkostoissa. Samoin Laakso (2018) havaitsi esineiden merkityksen tärkeäksi sijoitetuille lapsille sekä heidän elämäntarinansa jatkuvuudelle. ”Esineiden

ihmisiä yhdistävästä ja heitä toisiinsa kiinnittävästä merkityksestä voidaan ajatella, että esine on kuin liima, joka liittää perheen yhteen.” (Laakso 2018, 117–124.)

3 MENETELMÄT JA AINEISTO

Tässä luvussa käsitellään tutkimustehtävä, tutkimuskysymykset, aineiston tuottaminen sekä aineisto ja sen analyysin. Eettisen pohdinnan jälkeen kappaleessa neljä esittelen tutkimuksen tulokset.

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen aihe löytyi valtakunnallisen lastensuojelujärjestön, Pesäpuun, kautta. Pesäpuu on vuonna 1998 perustettu järjestö, joka kehittää lastensuojelua ja perhehoitoa. Erityisesti tarkoituksena on vahvistaa lasten osallisuutta ja kuulluksi tuleamista. (Pesäpuu, 2020.) Pesäpuun #Munperheet- hankkeessa olevista tutkimusaiheista valikoitui perhesijoituksessa olleiden nuorten käsitys perheestä ja perhesuhteistaan oman tutkielmani aiheeksi. Pesäpuun kanssa yhteistyössä lähetettiin kirjoituspyyntö perhesijoituksessa olleille nuorille.

Tutkimuskysymykset ovat:

Millaisia ovat perhesijoituksessa aiemmin olleiden nuorten perhekäsitykset ja perhesuhteet?

Millaiset ihmissuhteet ja asiat olivat tärkeitä perhesijoitetuille nuorille asuinpaikan muuttuessa?

Miten yhden kerran muuttaneiden nuorten perhekäsitykset ja perhesuhteet mahdollisesti eroavat useasti muuttaneiden nuorten perhekäsityksistä ja perhesuhteista?

3.2 Aineiston tuottaminen

Aineiston keräämisen metodina käytin kirjoituspyyntöä. Laadin sähköisen kyselylomakkeen Microsoft Forms -ohjelman avulla. Tutkijan kannalta sähköinen lomake oli nopea ja käytännöllinen tapa kyselylomakkeen luomiseen ja aineiston keräämiseen. Sähköisen lomakkeen käyttöä puolsi käytännöllisyyden lisäksi vastaamisen helppous ja se, että nuorilla olisi mahdollisimman matala kynnyks osallistua kyselyyn.

Pesäpuun verkostojen kautta sain kontaktin sijoituksessa olleisiin nuoriin kirjoituspyyntöä varten. Kirjoituspyyntölomakkeessa kerroin kirjoituspyynnön liittyvän #Munperheet-hankkeeseen. Lomakkeessa (ks. liite 1) oli valmis tila, johon vastaaja sai kirjoittaa haluamansa tekstin. Yhteen aihepiiriin oli mahdollista kirjoittaa 45 riviä tekstiä. Lomakkeessa oli neljä aihepiiriä, joihin oli apukysymyksiä kirjoittamisen käynnistämiseksi. Ensimmäisessä aihepiirissä tiedustelin, mitä perhe oli tarkoittanut nuorelle. Kysyin, onko ajatus perheestä muuttunut ja mitä perhe tarkoitti nyt nuorena aikuisena. Lisäksi pyysin kertomaan, ketä perheeseen oli kuulunut elämän eri vaiheissa. Toinen aihealue koski lapsuuden muuttoja. Oliko nuori muuttanut ja asunut eri paikoissa perhehoidon vuoksi? Mitä muuttaminen oli tuonut nuoren elämään? Lisäksi pyysin kertomaan, mitkä asiat olivat tärkeitä asuinpaikan muuttuessa. Kolmannessa teemassa pyysin nuoria kuvailemaan, ketkä olivat elämän varrella tukeneet, kuunnelleet ja auttaneet arjessa. Neljäs teema koski kokemuksia ja ajatuksia perheen jälleenyhdistämisestä. Vain kahdella oli kokemusta kotiin paluusta ja aineiston vähyden vuoksi tämä teema jäi lopulta analyysin ulkopuolelle.

3.3 Aineisto

Helmikuussa 2020 sain tutkimusluvan Pesäpuulta. Huhtikuussa 2020 Pesäpuun työntekijät laitoivat perhesijoituksessa olleille jo nyt aikuisille nuorille kirjoituspyynnön ja linkin laatimaan Forms-lomakkeeseen. Kirjoituskutsua sekä sen ohessa ollutta tietosuojailmoitusta jaettiin Pesäpuun omissa verkostoissa perhehoidossa asuneille täysi-ikäisille nuorille sekä Pesäpuun ja Pesäpuun eri hankkeiden kanavilla. Kirjoituspyyntö oli lisäksi esillä Pesäpuun uutiskirjeessä ja sosiaalisen median kanavissa sekä lähetettiin suoraan nuorille, jotka ovat olleet toiminnassa mukana Whatsappin välityksellä. Ensimmäinen kirjoituspyyntö huhtikuun alussa tuotti vain kaksi vastausta. Sen jälkeen huhtikuun lopussa Pesäpuun kautta lähti muistutusviestejä eri kanavilla. Uusi pyyntö tuotti 12 vastausta.

Tutkimuksen aineisto koostui 18-29 vuotiaiden lapsuudessa perhesijoituksessa olleiden nuorten aikuisten ajatuksista perheestä ja perhesuhteista ja perhesijoituksen tuomista muutoista ja muutoksista heidän elämäänsä. Koska mitään yksilöiviä tietoja ei kerätty, niin aineistoista ei käy ilmi montako vastaajista oli miestä ja montako oli naisia. Nuoret aikuiset olivat olleet joko varhaisesta lapsuudesta sijoitettuna samaan perheeseen tai

olivat kokeneet useita sijoituksia laitoksissa, kriisiperheissä tai sijaisperheissä. Kirjoitukset kertoivat lähimenneisyydestä ja olivat pääsääntöisesti taaksepäin katsovia, mutta myös tämän hetken ja tulevaisuuden kuvausta. Kirjoitukset olivat koskettavia ja tunteikkaita, mutta asioita katsottiin jo aikuisen nuoren silmin. Vastaajien tavoitettavuus, eteneminen tutkimuksessa sekä tutkimuseettisesti yksinkertaisempi ratkaisu oli mahdollista osoittamalla kirjoituspyyntö jo täysi-ikäisille, 18-vuotta täyttäneille, #Munperheet-hankkeessa tai Pesäpuun toiminnassa mukana oleville nuorille.

Kirjoituspyyntöön vastasi neljätoista nuorta. Ensimmäiseen aihealueeseen, mitä perhe oli tarkoittanut nuorelle ennen ja nyt ja keistä perhe on koostunut eri elämän vaiheissa, keräsi aineiston laajimmat vastaukset. Perhekäsityksen teemaan liittyvät kirjoitukset tuottivat kolme A4-arkkia tekstiä. Perhesuhteista kirjoituspyyntö tuotti kaksi arkkia ja samoin muuttojen tuomat kokemukset tuottivat samoin kaksi arkkia tekstiä. Tutkimus aineisto kerättiin nimettömänä ilman mitään yksilöiviä tietoja.

3.4 Analyysi

Aineiston käsittelyssä käytin sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi soveltuu menetelmäksi hyvin, kun aineistona on kirjoitettua tekstiä. Sisällönanalyysi on myös luonteva tapa kvalitatiivisen tutkimuksen tekemiseen. Aineistoa voi analysoida aineistolähtöisesti, teoriaohjautuvasti tai teorialähtöisesti. Tiina Silvastin (2014) toteaa, että sisällönanalyysi on kvalitatiivisen tutkimuksen perustyökalu ja luonteva tapa lähestyä tutkimusaineistoa. Sisällönanalyysissä voidaan löytää uusia ilmiöitä, merkityksiä tai tuttu ilmiö näyttäytyy uudenlaisessa merkityksessä. Ilmiön syvällisen ymmärtämisen pohjalta voidaan mahdollisesti luoda uutta teoriaa. Analyysi tarkoittaa erittelemistä, jäsentämistä tai tarkastelemista ja aineistosta etsitään säännönmukaisuuksia, poikkeuksia ja ilmiöitä. Näitä pyritään erittelemään ja ymmärtämään syvällisemmin ja ensimmäisessä vaiheessa tutkimuksessa yritetään löytää ja rajata aineistokokonaisuudesta tutkimukselle merkityksellinen osa. (Silvasti 2014, 33–37.)

Sisällönanalyysin menetelmää noudattaen luin kirjoituspyynnön tuottamat tekstit ensin vain läpi tekemättä merkintöjä. Tein kuitenkin muistiinpanoja tekstin antamasta ensivaikutelmasta. Seuraavalla lukukerralla koodasin tekstin alleviivaamalla asiat, jotka ovat olennaisia tutkimuksen kannalta. Silvastin ohjeen mukaan koodauksessa aloitin ilman teoreettisia ennako-oletuksia ja annoin aineiston puhua vapaasti. (Silvasti 2014

38–39). Aluksi etsin kyselyn vastauksista kirjoituksia teemoihin perhekäsitys, perhesuhteet ja perheen jälleenyhdistäminen, sekä mitä nuoret olivat kirjoittaneet itselleen tärkeistä ihmisistä ja asioista asuinpaikan muuttuessa sekä itse muuttamisesta. Perhekäsitys, perhesuhteet ja asuinpaikan muuttuminen ja muuttaminen teemoista tuottivat riittävästi aineistoa analyysin tekemiseen. Analyysissä käytin sekä aineistolähtöisen että teoriaohjaavan analyysin elementtejä.

Kun palasin analyysin ääreen, aloitin kokonaisuuden tarkastelusta laatimalla vielä kertaalleen lyhennetyt muistiinpanot koko aineistosta. Näin varmistin, että kokonaiskuva säilyi muistissa. Joka aihepiirin tarkastelussa katsoin vielä henkilön kaikkien kysymysten vastaukset. Lisäksi katsoin teemoittain tarkastelun kohteena olevaan teemaan liittyvät 14 vastaajan tekstit. Varmistin näin, että säilytin tuntuman henkilön vastaustapaan ja kokonaiskuvaan saman aikaisesti. Nuoret olivat kertoneet ajatuksiaan perheestä ja perhesuhteista ja kokemuksistaan muuttoihin nähden muissakin kysymyskohdissa kuin juuri aiheeseen liittyvissä. Halusin huolella kartoittaa koko aineiston annin. Tämän jälkeen pureduin tutkimuksen osa-alueisiin aihe kerrallaan. Ensin tarkastelin perhesijoituksessa olleiden perhekäsitystä. Aineistossa tuli esiin kategorioita, joita ryhmittelin käytin lopuksi hyödyksi aikaisempaa tutkimusta verraten tämän tutkimuksen aineiston tuottamaan käsitykseen. Perhekäsitys oli aineistoltaan laajin. Perhesuhteita käsittelevissä teksteissä näyttäytyivät perhesijoituksessa olleiden nuorten suhdeverkostot ja suhteiden merkityksellisyys. Kävin läpi analyysiä teorian ohjaamana ja tarkastelin perhesijoituksessa olleiden nuorten perhekäsitystä ja perhesuhteita Forsbergin (2018) monipaikkaisen asumisen hyvinvoinnin viitekehyksessä, jotka ovat vakaus ja pysyvyys, kuuluminen ja joustavuus. Aineistossa oli nuoria, jotka olivat kokeneet useita muuttoja (kaksi tai useamman), ja lisäksi vain yhden muuton kokeneita perhesijoitettuja nuoria. Tämän ansiosta oli mahdollista tehdä vertailua yhden muuton ja monia muuttoja kokeneiden nuorten kokemuksista keskenään.

3.5 Tutkimuksen eettinen pohdinta

Kallinen, Pirskanen ja Rautio (2018) rohkaisevat sensitiivisen tutkimuksen tekemiseen, vaikka se voidaan kokea vaikeana: ”Vaikeiden asioiden tutkiminen on ajoittaisesta haastavuudestaan huolimatta tutkijalle palkitsevaa ja tutkimalleen ilmiölle herkistävää.

Tutkimus tuo esiin tutkittavien ääntä ja voi jopa parantaa heidän asemaansa, oikeuksiaan ja osallisuuttaan.” (Kallinen & Pirskanen & Rautio 2018, 12.)

Kallinen, Pirskanen ja Rautio (2018) toteavat, että sensitiivinen, arkaluontoinen, kipeä, vaikea ja henkilökohtainen ovat jossain määrin samaa tarkoittavia. He erittelevät sensitiivisen tutkimuksen määrittelyssä sensitiivisen aiheen, sensitiivisen kohderyhmän ja sensitiivisen tutkimuksen. Kallinen ja kumppanit (2018, 15) viittaavat Raymond Leen määrittelyyn sensitiivisestä tutkimuksesta, joka käsittää sen, että tutkimukseen osallistuminen voi aiheuttaa tutkittavalle erilaisia riskejä tai haittaa tai intiimien ja henkilökohtaisten asioiden kertominen voi olla vaikeaa. Sensitiivinen kohderyhmä voi olla esimerkiksi vaikeavammaiset nuoret ja aikuiset, ja sensitiivisenä aiheena kulttuurisessa käsityksessämme voidaan pitää henkilökohtaiseksi miellettyjä perhe-, parisuhde- ja kotiaiheita. Kallinen ja kumppanit (2018) toteavat kuitenkin, että aikuinen tutkittava pystyy oletettavasti melko hyvin arvioimaan itse, voiko hän osallistua tutkimukseen. (Kallinen ym. 2018, 9–19.)

Tutkimukseni aiheet, perhekäsitys ja perhesuhteet sekä muutot ovat sensitiivisiä aiheita. Perhe koetaan yksityisten asioiden piiriin. Lisäksi perhesijoituksen kokenut lapsi ja nuori kohderyhmänä on sensitiivinen. Sensitiiviseen aiheeseen ja kohderyhmään kuului hyvin tarkka pohdinta eettisistä seikoista jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa. Yksityisyyden tuli olla hyvin turvattu. Mitään henkilötietoja tai tunnistetietoja tässä tutkimuksessa ei kerätty. Tutkimuksesta tiedotettiin ja nuorten suostumus pyydettiin kirjoituspyynnön yhteydessä. Tietosuojailmoitus oli myös kirjoituspyynnön yhteydessä. Perhehoitoon siirtyminen voi olla hyvin tunteikas tapahtuma lapselle ja nuorelle, ja osittain sen vuoksi tässä tutkimuksessa kohdistin kysymykset jo aikuisikään ehtineille perhehoidossa olleille. Kirjoituspyyntö menetelmänä jätti vastaajille täyden vallan kirjoittaa vain niistä seikoista, jotka kokivat itselleen sopiviksi. Tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus toteutui myös omassa valinnassa osallistua tai jäädä tutkimuksen ulkopuolelle.

Hämäläinen, Pirskanen ja Rautio (2014, 65–66) toteavat artikkelissaan, että on tärkeää saada tieto sensitiivisistä perheaiheista suoraan niiltä, joilla on aiheesta omia kokemuksia. Hämäläinen kumppaneineen (2014, 65–66) muistuttavat, että perheaihe vaatii tutkijalta herkkyyttä, tietämystä ja uskallusta sekä kykyä kohdata kipeitä kokemuksia.

Kirjoituspyyntö kohdentui jo täysi-ikäisiin, mutta myös heidän kohdallaan päti asian henkilökohtaisuus ja tunnepitoisuus. Kirjoituspyyntöön osallistuminen oli kuitenkin

vapaaehtoista ja myös se mitä kirjoituspyynnön aiheista haluaa kirjoittaa. Kirjoituspyynnössä oli myös mainittu, että kirjoituksista voidaan ottaa lyhyitä otteita sellaisenaan tutkimukseen. Aiheen olemus tuli huomioida sekä kirjoituspyynnössä että aineiston käsittelyssä. Kirjoituspyynnön kohdalla tutkija ei kohdannut tekstin kirjoittajaa henkilökohtaisesti, niin kuin haastattelussa olisi tapahtunut. Kuitenkin kirjoituspyynnön tekstit monien lukukertojen jälkeen toivat ihmiset ja heidän elämänsä tapahtumat lähelle, aivan kuin olisit heidän kanssaan keskustellut. Jollain tasolla myös tutkija kävi kirjoitusten tapahtumia ja tunteuksia läpi. Tutkija voi kohdata aiheita, jotka tuottavat vahvoja tunnetiloja, vaikka tutkijan kuuluu säilyttää tutkimuksellinen ote ja sen vaatima etäisyys.

4 TULOKSET

Tämä luku sisältää tutkimuksen tulokset. Ensinnä käsittelem monipaikkaista asumista ja siihen liittyvää muuttoliikettä ja nuorten muuttokokemuksia. Sen jälkeen tarkastelen monipaikkaisen asumiseen liittyviä kolmea hyvinvoinnin viitekehystä, jotka ovat vakaus ja pysyvyys, kuuluminen sekä joustavuus. Seuraavana kuvaan perhesijoituksessa olleiden nuorten perhekäsitystä ja sen muutoksia elämän eri vaiheessa. Esitän aineistosta nousseen perhesuhteiden luokittelun, jossa on ydinperheen kaltainen ja laajaan perhekäsitys, käsitys yhdessä asuvista perheenä ja ristiriitainen perhekäsitys sekä ajatus, jossa nuori näkee olevansa itse oma ydinperheensä. Lisäksi vertailen yhden muuton kokeneiden perhekäsitystä monia muuttoja kokeneiden perhekäsitykseen sekä miten perhekäsitys nousi esiin erilaisina tunteina. Lopuksi kerron, mitä tuli esiin perhesijoituksessa lapsena olleiden nuorten perhesuhteista. Tutkimuskysymykseen, millaiset ihmissuhteet ja asiat olivat tärkeitä perhesijoitetulle nuorille asuinpaikan muuttuessa, vastaan muiden asioiden lomassa, tarkastelematta sitä omassa alaluvussaan. Viimeisenä tarkastelen, miten monia muuttoja kokeneiden ja vain yhden muuton kokeneiden perhesuhdekuvaukset eroavat nyt nuorena aikuisena.

4.1 Monipaikkainen asuminen

Monet muutot ovat vaikeuttaneet tutkimukseeni osallistuneiden nuorten elämää, mutta lähes kaikille muutot olivat tuoneet jotain, jota nuoret pitivät hyvänä muutoksena tai kokemuksena. Muuttaminen on ollut raskasta, sillä on joutunut aina aloittamaan alusta. Ihmissuhteita on katkennut muuttojen vuoksi. Viidesosalle vastanneista nuorista muuttaminen oli aiheuttanut merkittäviä vaikeuksia, joista he kirjoittivat. Jollekin muuttaminen oli tuonut kovuutta ja tunnekylmyyttä. Nuoret mainitsivat myös, että muuttaminen on tuonut traumoja, paljon stressiä, ahdistusta, surua sekä luottamusongelmia. Joillakin on rankkoja kokemuksia, kun yhteyttä läheisiin rajoitettiin. Helpottava muutto on ollut silloin, kun edellisessä paikassa oli ollut vaikeuksia. Positiivisena asiana muutto toi kavereita, jotka toivat iloa, tai muuttaminen oli hyvä asia, kun pääsi aloittamaan alusta.

Tässä aineistossa näkyivät nuorten muutoissa Forsbergin (2018) monipaikkaisen asumisessa kuvatut rinnakkainen asuminen ja perättäinen muuttaminen sekä

heilurimainen muuttoliike ja hetkittäinen sukkulointi monien asumispaikkojen välillä. Eniten muuttoja kokeneella nuorella oli sekä perättäisiä muuttoja sijoituksesta toiseen, että osin heilurimaista liikettä kodin ja sijoituksen välillä. Sijaisperheestä oli kotiutumisyriytyksiä kaksi kertaa, jonka jälkeen tehtiin pysyvästi sijoitus kodin ulkopuolelle. Nuori oli kolmessa sijaisperheessä, mutta näistä ei jäänyt pysyviä ihmissuhteita. Vain yksi sijaissisko viestittelee sosiaalisessa mediassa. Muutot olivat ensin heilurimaisia kodin ja sijoituksen välillä. Sitten sukkulointia kodin, turvatalon, kiireellisen sijoituksen ja kodin välillä. Lopulta tilanne muuttuu perättäisiksi muutoiksi. Tämän lisäksi nuori kävi säännöllisesti kotipaikkakunnallaan ja elämässä oli rinnakkainen asuminen kahdessa paikassa. Nuori koki säännölliset käynnit kotipaikkakunnallaan tärkeiksi. Muuttojen tiheys voi myös ajoittua lyhyeen ajanjaksoon. Toinen useita muuttoja kokenut nuori muutti kolmen vuoden aikana neljä kertaa, ja koki tuon ajan hyvin raskaana. Varsinkin ensimmäisen sijoituksen, kun yhteyttä läheisiin rajoitettiin radikaalisti.

Monien sijoituksista aiheutuvien muuttojen lisäksi on ”pieniä muuttoja”, joita Forsbergin (2018) mukaan tulisi myös tutkia. Tutkielman aineistossa eniten muuttoja kokenut kertoi olleensa sijoitettuna kuudessa paikassa. Muuttoja kertyi hänelle kuitenkin enemmän kuin kuusi, kun kokeilu kotiin paluusta ei onnistunut ja alkoi sukkulointi kodin, turvatalon, kiireellisen sijoituksen ja kodin välillä ja lisäksi oli säännöllisiä käyntejä kotipaikkakunnalla. Unrau kumppaneineen (2010) toivat tutkimuksessaan esiin, että jokainen muutto merkitsee ja siinä tapahtuu sekä fyysinen muutto että psykologinen muutto, eivätkä ne tapahdu välttämättä samanaikaisesti. Forsberg (2018) muistuttaa, että muutot eivät ole persoonattomia tapahtumia, jossa lapsia liikutetaan asunnosta ja paikasta toiseen. Muuttaminen kytkeytyy ihmissuhteisiin, sosiaalisiin verkostoihin ja laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. (Forsberg, 2018.)

Laakso (2019a,12) totesi tutkimuksessaan nuorten monipaikkaisen asumisen tihentymistä, että niiden näkyväksi tekeminen on tärkeää kehitettäessä sijaishuoltoa nuorten kanssa. Laakson (2019a) tutkimuksessa tuli esille viitteitä, että toistuvissa monipaikkaisen asumien tihentymissä olisi osin syynä puute sijaishuollon käytännöissä ja tavoissa toimia. (Laakso, 2019a, 12.)

Monipaikkainen asumisen tarkastelu tutkielman aineistosta toi esiin asumisen ja muuttojen moninaisuutta ja muuttojen tihentymiä, rinnakkaista ja peräkkäistä asumista,

sukkulointia paikkojen välillä, heilurimaista muuttojen liikettä sekä merkittäviä ”pikku muuttoja”.

Monipaikkaisen asumisen tarkastelussa Forsberg (2018) muodosti kolme hyvinvoinnin viitekehystä; vakaus ja pysyvyys, kuuluminen ja joustavuus. Tässä aineistossa hyvinvoinnin kannalta tutkimuksissa jo hyvin pitkään tärkeänä pidetty vakaus ja pysyvyys olivat nuorille merkittäviä. Joustavuuden viitekehukseen puolestaan aineistosta nousi vähiten nuorten kokemuksia. Viitekehukset menevät kuitenkin osin päällekkäin ja oli asioita, joita voisi katsoa kuuluvaksi useampaan viitekehukseen. Seuraavaksi käsittelen näitä kolmea monipaikkaisen asumisen ilmiöön liittyviä hyvinvoinnin viitekehäksiä, jotka ilmenevät tutkielman aineistossa.

4.1.1 Vakaus ja pysyvyys

Nuoret kertoivat siitä, miten merkittävää on tuntee joku, joka tietää heidät jo lapsuudesta saakka ja tuntee myös lapsuuden ajan perheen.

N14: ”Perhetuttumme, joista tuli sijoituksen myötä ”isovanhempani” ovat edelleen todella läheiset minulle, näin heitä niin usein, kuin pystyn ja koen merkitykselliseksi sen, että he ovat tunteneet minut ennen sijoitusta ja perheeni.”

N7: ”Kummitäti, sekä täti ovat olleet lapsuudesta saakka tukenani. Matkan varrella mukaan tullut sijaisäiti tärkeänä henkilönä elämässä edelleen.”

Monet nuoret mainitsivat muutoissa tärkeinä sisaruksen, jonka kanssa on saanut viettää lapsuuden, vaikka muuttojakin on ollut. Kansainvälisessä tutkimuksissa sisaruksen kanssa muuttamista on pidetty tärkeänä psykologisena puskurina muuttojen tuomille menetyksille. (Unrau ym. 2010).

N2: ”Olen muuttanut aina yhdessä siskon kanssa, joten on ollut merkityksellistä, että me ollaan saatu olla samassa paikassa.”

N8: ”Kaikkein rakkain ja tärkein muuttaessa on ollut veljeni. Hän on muuttanut ain kanssani.”

Muutoksissa tukeva ja jatkuvuutta tuova tärkeä henkilö voi olla todella merkittävä. Joissain tapauksissa ainoa, johon nuori voi tukeutua. Aineistossa näkyi monia eri tahoja, joiden pysyvyys on tuonut luottamusta. Heille nuori on voinut uskoutua ja tulla nähdyksi

sellaisena kuin on. Etukäteen ei voi tietää, mikä taho muotoutuu merkittäväksi lastensuojelun toimijoista nuoren kannalta ja kenen kanssa hyvä yhteys löytyy.

N14: *”Sosiaaliohjaaja jälkihuollossa oli aivan ihana. Meni kauan, kunnes aloin kunnolla kertoa hänelle asioitani, mutta sen jälkeen hän tiesi kaiken, mitä elämässäni tapahtui”*

N3: *”Minulla on ollut elämäni aikana yksi sosiaalityöntekijä, joka oli pysyvä. Hän kuunteli ja auttoi aidosti. Meillä oli vahva ja aito suhde, olimme käyneet läpi yhdessä elämän ylä- ja alamäkiä. Hän tuns minut.”*

Kaikki nuoret eivät löytäneet pysyvyyttä ja vakautta luovaa kontaktia muutoissa tai sitä ei löytynyt vasta kuin monien muuttojen jälkeen. Teksteissä ei näkynyt minkälaista tukea nuoret saivat tässä vaiheessa, kun muutot koettiin vaikeina ja työläinä elämänvaiheina. Oli nuori, joka joutui kulkemaan pitkän matkan sijoituksesta toiseen, muutoksesta toiseen, kunnes tuli kuulluksi. Ajanjakso, kuinka pitkän aikaa nuoren piti odottaa, ennen kuin löytyi keskusteluyhteys ja sai selviteltyä asioitaan, ei käynyt aineistosta ilmi.

N4: *”Kaikki muuttui, minua kuultiin vasta neljännessä sijoituspaikassa”*

N7: *”Muutin 2-3 vuoden sisällä neljä kertaa. Muuttaminen toi siinä hetkessä paljon stressiä, ahdistusta ja suruakin.”*

Joissain tapauksessa kaikki entinen suhdeverkosto katoaa ja nuorelle jää jäljelle vain ainoana pysyvyyttä tuovana hän itse.

N3: *”Kukaan ei ole säilynyt asuinpaikan muutoksessa paitsi minä itse”*

Tutkielman aineisto toistaa jo monissa kotimaisissa ja kansainvälisissä tutkimuksissa todettua pysyvyyden järkkymistä sijoituspaikkojen vaihtuessa. Lapsi ja nuori voi joutua kokemaan neljä sijoitusta, ennen kuin pysyvyys pystytään turvaamaan. Pysyvyyden merkitys on hiljalleen saamassa sille kuuluvaa huomiota. Sosiaali- ja Terveysministeriön (2020) asettama lastensuojelun uudistusryhmä on paneutunut sijaishuollon vaativaa erityistukea tarvitsevien lasten tarpeisiin ja miten sijaishuolto voisi paremmin vastata tähän. Uudistusryhmä on kirjannut raporttiinsa vaateen, joka toivottavasti tulee uudistamaan lastensuojelulainsäädäntöä. ”Esityksen mukaan lapselle on turvattava mahdollisuuksien mukaan avohuollon sijoituksissa sijoituspaikan pysyvyys, jos se on lapsen edun mukaista” (STM 2020, 21).

4.1.2 Kuuluminen

Kuuluminen hyvinvoinnin viitekehyksenä sisältää sen että, nuori kokee kuuluvansa johonkin paikkaan ja yhteisöön. Kuuluminen on myös sitä, että nuori kokee olevansa osa yhteisöä ja arvostettu yhteisön jäsen. Usea nuori kertoi yhteydenpidon läheisiin olleen tärkeää. Siten he saivat säilytettyä yhteyden sijoitusta edeltäneisiin yhteisöihin, perheen jäseniin, läheisiin ja kavereihin.

N6: ” Minulle tärkeää on ollut se, että kaverisuhteet on säilyneet ja olen voinut pitää yhteyttä myös sukulaisiin niin halutessani. Tärkeää on ollut päästä säännöllisesti käymään kotipaikkakunnallani.”

Samanaikaisesti, kun yritettiin ylläpitää vanhoja yhteyksiä, haettiin kuuluvuutta muuton jälkeen uuteen ympäristöön, sijaisperheeseen ja muihin uuden paikan yhteisöihin ja tuli myös onnistumisia.

N10: ”Olin eri laitoksissa, mutta sijaisperhe oli viimeinen paikka mihin menin ja siellä pysyin. Tärkeintä oli se, että se tuntui oikealta kodilta, perheeltä ja turvalliselta.”

Kuuluminen johonkin paikkaan tai yhteisöön ei ole itsestään selvää. Monien muuttojen jälkeen ei jaksa enää ylläpitää vanhoja suhteita taikka yrittää luoda uusia kontakteja.

N3: ”Muuttaminen on tuonut tunnekyllmyyden. Ei halua enää antaa itsestään niin paljon, kun kohta taas muutetaan”

Sijoituksessa olevan lapsen ja nuoren yhteydenpitoa hänelle tärkeisiin ihmisiin on jo lastensuojelulain myötä turvattu. Forsberg (2018) on todennut, että kuulumisen tunnetta pidetään olennaisena perusturvallisuuden ja identiteetin rakentumisen kannalta. Ritala-Koskinen (2018) lisää paikkojen merkityksen tärkeäksi lasten ja nuorten muistojen ja kokemusten säilyttämisessä sekä kokemukselle itsestään. Kuulumisen merkitys hyvinvoinnille näkyi vahvasti tutkielman nuorten kirjoituksissa erityisesti yhteydenpito läheisiin, kavereihin ja sukulaisiin koettiin merkittävänä. Yhden nuoren monet muutot saivat vastapainoa, kun yhteyden kotipaikkakuntaan ja kavereihin siellä pysyi ennallaan.

4.1.3 Joustavuus

Joustavuutta nuoret kokivat, kun heidän toiveitaan kuunneltiin. Nuoret mainitsevat toiveidensa huomioimisesta, kun saivat muuttaa sisarusten kanssa, saivat pitää yhteyttä

läheisiin, poikaystävään ja käydä kotipaikkakunnalla. Tärkeää oli saada myös aikaa sopeutumisessa uuteen paikkaan.

N13: ”Toivoin ennen kaikkea sitä, että saisimme rauhassa sopeutua uuteen paikkaan.”

Vaikka muuttokokemukset olivat osin rankkoja, niin niistä haettiin myös positiivinen puoli. Tämä voidaan ajatella yhtenä resilienssin ilmenemismuotona perhesijoituksessa lapsena asuneiden muuttokokemuksissa. Joustavuuteen luen tässä myös sen, kuinka nuoret itse sopeutuvat ja löytävät hyviä puolia uudesta tilanteestaan. Vaikeudet nähdään osana kasvutarinaa ja matkana uuteen vaiheeseen.

N4: *”Olen muuttanut monesti, se on tuonut elämäni traumoja sekä luottamusongelmia, mutta en silti haluaisi muuttaa mitään, sillä kohtaamiset eri sijoituspaikoissa olivat arvokkaita”*

N15: *”Itse muuttaminen on loppujen lopuksi tuonut minulle useamman elämäntähteen, jotka saavat minut toisaalta onnelliseksi: sain mahdollisuuden lukioon ja jatko-opintoihin, löysin tyttöystävän”*

Yksi nuori koki muutot positiivisesti ja tämä itsessään tuo jo resilienssiä ja luo mahdollisuudet selvittää muutoksista ilman isoja vaikeuksia. Tukena muutoissa oli sisarus.

N8: *”Olen asunut monenlaisissa perheissä. Muuttaminen on lähes aina tuonut lisää mahdollisuuksia ja tärkeitä ihmisiä.”*

Silloin, kun sijaisperheen kanssa keskustelu on helppoa ja tuntee olonsa hyväksytyksi, voi rauhassa keskustella asiasta kuin asiasta.

N:10 *”Jos minulla on ollut kysyttävää tai jotain mielenpäällä, olen aina voinut turvautua sijaisvanhempiin ja he ovat kuunnelleet ja auttaneet.”*

Joustavuuden kokemuksista sijoituksen aikana ei ollut aineistossa määrällisesti paljon, mutta nämä mainitut viestittävät niiden merkitystä nuorille. Kuvaava oli myös, kun nuori kokee olonsa niin turvalliseksi ja hyväksytyksi, että voi lähestyä sijaisvanhempia aina kun on jotain mielenpäällä. Nuorten oma selviytymiskyky vastoinikäymisissä näkyi kertomuksissa. Positiivinen asenne elämään oli auttanut nuorta muutoissa.

Se miten nuoret selviävät perheissä tapahtuvista muutoksista voi riippua siitä, millainen perhekäsitys heillä on (Rigg & Pryor 2007). Seuraavaksi käsittelen perhesijoituksessa olleiden nuorten perhekäsityksiä.

4.2 Perhesijoituksessa olleiden nuorten perhekäsitykset

Perhekäsityksistään nuoret kertoivat laajasti ja pohtien. Tästä kertyi tutkimuskysymysten laajin aineisto. Isoimpana linjana oli havaittavissa perhekäsityksen muutos lapsen kasvaessa nuoreksi ja itsenäistyttyä. Perhekäsityksen muutoksen jälkeen esittelen perhekäsitysten luokittelun, joka tuli esiin aineistosta sekä vielä vertailua millaisia perhekäsityksiä oli monia muuttoja kokeneilla ja toisaalta yhden muuton kokeneilla nuorilla. Perhettä kuvattiin tunteena ja lopuksi avaan tätä myös hiukan.

4.2.1 Perhekäsitys muuttuu elämän eri vaiheissa

Nuoret kuvasivat teksteissään perhekäsityksen muutosta. Varhaislapsuudessa isoin osa nuorista kertoi kokeneensa perheeksi syntymäperheen tai hyvin varhain sijoitetut nuoret sijaisperheen. Neljä nuorta ei kuvaillut lapsuuden alkuvaiheen perhekäsitystään.

N2: ”*Lapsena perhe tarkoitti mulle äitä, isää ja sisaruksia*”

Jos nuorelle tuli lapsuuteen useampia sijoituksia, perhekäsitys muotoutui sen hetkisen tilanteen mukaan. Muutoksia ja erilaisia perhemuotoja oli paljon.

N8: ”*Esin oli tämä ydinperhe, sitten yksinhuoltajaperhe, uusioperhe, laitos, kriisiperhe, sijaisperhe yms.*”

Aikuistuuessa usea koki perheekseen läheiset ihmiset. Eräs nuori toi esiin perhekäsityksen jatkuvan muutoksen ja läheisten ihmisten uudelleen määrittämisen elämän eri tilanteissa. Kuitenkin nuoren kuvauksessa oli osin myös vakautta ja pysyvyyttä, kun on myös ihmisiä, jotka eivät katoa elämästä muutoksista huolimatta.

N8: ”*Perhe on kuitenkin aina tarkoittanut kaikkein läheisimpiä ihmisiä. Olen määritellyt minulle lähimmät ihmiset kuitenkin eri tavalla, eri tilanteissa. Perhe tarkoittaa ihmisiä, jotka eivät katoa elämästäsi kulumallakaan.*”

Muutosta perhekäsityksessä on näkyvissä lähes kaikissa vastauksissa. Muutamalla vastaajalla perhekäsitys on pysynyt samana aikuisuuteen. He ovat säilyttäneet kiinteät suhteet sijaisperheeseen.

N5: ”*Perhe on tarkoittanut minulle tasapainoista, rakastavaista, turvallista, lämmintä ja välittävää kotia. Nyt aikuisena ajattelen samalla tavalla. Mikään ei sen suhteen ole muuttunut. Nuo samat arvot ovat yhä olemassa.*”

Sijaisperheen perheeksi kokeneet ja siellä koko lapsuutensa asuneet neljä nuorta kertoivat perhekäsityksen pysyneen samana ja jatkuneen aikuisuuteen. Useamman sijoituksen kokeneiden nuorten perhekäsitykset vaihtelevat enemmän. Muutoksista huolimatta aikuisena monia muuttoja kokeneiden perhekäsitys oli löytänyt tämän hetken tasapainon ja siihen kuului eri kokoonpanoin, joko biologisia vanhempia ja sisaruksia, isäpuoli, äitipuoli tyttarineen, ystäviä, tyttö- tai poikaystävä, mummo, vaari tai vain yleisesti läheisiä ihmisiä. Tasapaino voi löytyä myös perhekäsityksestä, että on itse oma ydinperheensä. Ristiriitainen perhekäsitys muuttuu ja perheestä tulee tärkeä.

N7: *”Perhe on ollut minulle ristiriitainen käsite. Ajatus perheestä on muuttunut paljonkin, perhe (ja muutenkin läheiset ihmiset) käsitteenä on nyt minulle todella tärkeä.”*

Vaikka kokee perheen tällä hetkellä etäisenä ja perhekäsitys on nyt ristiriitainen, niin haave omasta perheestä voi piirtää kuvaa, millainen perhekäsitys olisi tulevaisuudessa.

N14: *”Olen etäinen biologisen sekä sijaisperheen kanssa, mutta mikäli minulla on joskus omia lapsia, haluaisin läheisen, tiiviin perheen.”*

Biologisten siteiden merkitys perhekäsitteen määrittelyssä näyttäytyy osalle nuorista vähäisempänä.

N11: *”Perhe ei ole minulle koskaan tarkoittanut biologista sukulaisuutta”.*

N12: *”Ajatukseni perheestä on muovautunut ajan myötä siten, että en näe niinkään tärkeäksi sitä onko perhesuhde biologinen, koska olen huomannut, että sillä ei ole väliä. Perheessä tärkeintä on rakkaus ja kunnioitus toisia kohtaan.”*

Perhekäsityksen muuttuminen on osa elämänkaarta. Pirskanen ja Eerola (2018) ovat kuvanneet perheen määrittymistä elämäntilanteen kautta kulkuna lapsuuden perheestä, nuoruuden ystävyysuhteista muodostuvaan perheeseen, oman perheen perustamiseen ja ehkä uusioperheeseen, kunnes vanhetessa perhe muodostuu hoivakodin suhteista. (Pirskanen & Eerola 2018, 15.) Tutkielman aineiston nuorten perhekäsityksen muutos kulki lapsuuden perheen vaiheesta usein moniin sijaisperheeseen asettumisen tuomiin perhekäsityksiin. Siinä kohtaa ainakin hetkellisesti monia muuttoja kokeneiden nuorten perhekäsitys eroaa Pirskasen ja Eerolan esittämästä perhekäsityksen muuttumisesta. Monet muutokset myös aiheuttivat ristiriitaisia tunteita ja hämmennystä, mitä heidän kohdallaan perhe tarkoittaa. Osalla tutkielman aineiston nuorista on ollut vain yksi sijaisperhe ja vaikka nuoret ovat itsenäistyneet, niin kokevat edelleen lapsuuden

perheensä, sijaisperheen, perheekseen. Yksi perhesijoituksessa lapsena olleista nuorista oli jo perustanut oman perheen. Eräs nuorista toi esiin perhekäsityksen uudelleen määrittymisen itselleen läheisten ihmisten mukaan elämän eri vaiheissa. Osa nuorten kirjoituksista toi esiin, ettei biologinen suhde ole perhettä määrittävät. Seuraavassa kappaleessa kuvaan nuorten erilaisia perhekäsityksiä, joista he kirjoittivat teksteissään.

4.2.2 Erilaiset perheet

Huomattavaa on perhekäsityksen laajuus nuorten kokeman perhekäsityksen muutoksen rinnalla. Perheeseen voidaan käsittää kuuluvaksi biologisten, uusioperheiden, kriisiperheiden ja sijaisperheiden jäsenten lisäksi molempien perheiden isovanhemmat, sisarusten lapset, kummitädit, ystävät, ystävän perhe, seurustelukumppanit, seurustelukumppanin vanhemmat, paras ystävä, joka on kuollut ja hänen perheensä. Laajaa ja monimuotoista perhekäsitystä omaavien lisäksi oli myös suppeampi perhekäsitys. Oli nuori, joka kuvasi olevansa itse oma ydinperheensä. Osalla nuorista tarkkaa perhemääritelmää ei enää ole, on vain ennemminkin läheisiä ihmisiä. Luokittelin nuorten kertomuksista viisi perhekäsitystä: ydinperheen kaltainen perhe, laaja perhekäsitys, yhdessä asuvat, itse oma ydinperheensä ja ristiriitainen perhekäsitys.

Ydinperheen kaltainen perhe otsakkeen alle katsoin kuuluvaksi oman perheen perustaneen nuoren, vaikka hänen kohdallaan otsikko olisi ydinperhe. Nuoret, jotka kokivat sijaisperheen perheekseen asettuvat myös tähän perhekäsitykseen. Sijaisperheen kuvattiin olevan kuin tavallinen perhe ja yhden kohdalla mietittiin myös adoptiota sijaisperheeseen. Ydinperheen kaltaiseen perhekäsitykseen laskin mukaan myös ne nuoret, jotka sijaisperheen lisäksi pitivät biologisia vanhempia perheenään. Ydinperheen kaltainen perhekäsitys sisälsi viiden nuoren vastaukset.

N10: ”Perhe on minulle lähinnä ollut sijaisperheeni. He ovat tukeneet ja auttaneet minua aina kaikessa. Perheeseeni on kuulunut myös oikeat vanhempani”

Laaja perhekäsitys tulkintaan kertyi kuuden nuoren perhekäsitys. Moni nuorista oli kokenut paljon eri perhemalleja ja heidän käsityksensä perheestä oli hyvin joustava ja laaja tai he eivät määritä sitä tarkkaan.

N6: ” *Lasken perheeseeni tai kaikkein läheisimpiin ihmisiin, äitini vanhemmat, mummon ja vaarin. Edelleen perheeseen kuuluu veli. Poikaystäväni on myös minulle perhettä*”

Yhdessä asuvat -perhekäsitys näkyi yhdellä nuorella. Hän ajatuksensa on, että perhe on yksikkö, jossa asutaan samassa paikassa ja pidetään huolta toisistaan.

N11: ”*Käsitykseni perheestä on enemmänkin yksikkö, joka asuu samassa paikassa ja pitää huolta toisistaan. Sama ajatusmaailma on säilynyt aikuisena.*”

Selkeästi omana perhekäsityksenään erottuu yhden nuoren vahva ajatus siitä, että hän on **itse oma ydinperheensä**. Tämä näkemys oli tullut jo varhain ja nyt aikuistuessa vahvistunut, vaikka läheisiin kuuluu poikaystävä ja muutama erittäin läheinen ystävä.

Ristiriitainen perhekäsitys oli tilanteissa, jossa perhekäsitys on hämärtynyt. Sijoitukset hämmensivät monia ja perhekäsitys muuttui, ja muutosvaiheessa ajatukset olivat ristiriitaiset. Sijaisperheeseen muutettaessa ”ei tiennyt enää mikä perhe on”. Myös sijaisperheen riidat vaikeuttivat perhekäsityksen muotoutumista.

N13: ”*Ajatukseni perheestä ovat ristiriitaiset. Toisaalta olen toki kiitollinen, toisaalta koen, että jäimme heidän omien lastensa ja ongelmiansa jalkoihin. En ole tottunut, että riidat ratkotaan huutamalla.*”

Osalla oli sijoitusten aikainen ristiriitainen perhekäsitys muuttunut elämän edetessä. Yksi nuori kuvasi nykyistä perhekäsitystään ristiriitaiseksi.

Seuraavassa kappaleessa ryhmittelen perhekäsityksiä vielä taulukkoon sen mukaan ovatko nuoret kokeneet yhden vai useampia muuttoja. Siinä kokoaan vielä samalla yhteen yllä esitetyt nuorten perhekäsitykset.

4.2.3 Perhekäsitykset ja muutot

Jaottelin perhekäsitykset vielä sen mukaan, oliko nuorilla yksi muutto sijaisperheeseen vai useita muuttoja. Nuoret, joilla oli vain muutto sijaisperheeseen ja olivat olleet siellä lähes koko lapsuutensa, ajattelivat, että sijaisperhe on heille kuin tavallinen perhe. Ydinperheen kaltainen perhekäsitys oli kolmella nuorella. Yksi pienestä lapsesta asti sijaisperheessä ollut kuvaili perhettä yksiköksi, jotka asuvat samassa paikassa ja pitävät huolta toisistaan. Kahden perhekäsitys noudatti laajaa perhekäsityksen kuvausta.

Kahdeksan vastanneista oli kokenut kaksi tai useampia muuttoja. Ydinperheen kaltaiseen perhekäsitykseen asettui kaksi monia muuttoja kokenutta nuorta. Neljän nuoren perhekäsitys noudatti laajan perhekäsityksen kuvausta. Yksi määritteli, että on itse itsensä perhe. Yksi koki perheen käsitteen ristiriitaisena.

	Ydinperheen kaltainen	Laaja	Yhdessä asuvat	Itse oma ydinperheensä	Ristiriitainen	YHT
Yksi muutto	3	2	1	-	-	6
Kaksi tai useampi muutto	2	4	-	1	1	8
Yht.	5	6	1	1	1	14

Taulukko 1. Perhekäsitykset monien muuttojen ja yhden muuton tapauksessa

Kokonaisuutena perhesijoituksessa olleiden nuorten perhekäsityksessä on vallalla inklusiivinen, laaja perhekäsitys. Laaja perhekäsitys oli myös monia muuttoja kokeneiden vallitsevin näkemys. Yhdessä sijaisperheessä pitkään asuneet nuoret pitivät sijaisperhettä tavallisena perheenä. Enemmistön perhekäsitys heidän kohdallaan oli ydinperheen kaltainen perhe. Rigg ja Pryor (2007) painottivat sitä, että on tärkeää ymmärtää, mitä perhe lapsille ja nuorille tarkoittaa. Se vaikuttaa siihen, miten perheet kokevat itsensä eron jälkeen ja vaikuttavat sijaisperheen rakentumisessa. (Rigg & Pryor 2017.)

Seuraavana käsittelem, miten nuoret kuvasivat perhettä tunteena. Aihe tuli aineistossa esille ilman, että sitä osasin etukäteen odottaa.

4.2.4 Perhe tunteena

Ensinnä nuoret määrittivät perhettä sen mukaan, ketä katsoivat kuuluvaksi perheeseen ja vasta kertoessaan ajatuksistaan enemmän, osa nuorista mainitsivat perheeseen liittyvistä

tunteista. Poikkeuksena eräs nuori määritteli perheen ensinnä tunnepitoisin adjektiivein, jotka paikantuivat kotiin.

N5: *”Perhe on tarkoittanut minulle tasapainoista, rakastavaa, turvallista, lämmintä, välittävää kotia.”*

Aineistossa näkyi myös ilmiö, että yhden muuton kokeneilla liitetään tunnepitoinen ja huolehtiva kuvaus perhekäsitykseen herkemmin kuin monia muuttoja kokeneiden nuorten joukossa. Yllä oleva kommentti ja myös seuraava ovat yhden muuton kokeneiden kuvauksia perhekäsityksestään.

N12: *”Perhe on tarkoittanut sijaisperhettäni. Perheessä tärkeintä on rakkaus ja kunnioitus toisia kohtaan.”*

Moni perhesijoituksessa lapsena ollut nuori kirjoitti turvallisuuden tunteesta, jonka sijaisperhe oli tuonut.

N8: *”Ajatukseni perheestä on se, että siellä on turvallinen olla ilman päihteitä ja väkivaltaa.”*

Tunteiden merkitys on korostunut nyky-yhteiskunnassa. Pirskanen ja Eerola (2018) mainitsevat toimittamassaan teoksessa yksilöllistymisen ja valinnanvapauden lisääntyneen perhesuhteissa ja tunteiden merkityksen kasvaneen perhe- ja läheissuhteissa. (Pirskanen & Eerola 2018, 318–319.) Tutkielman aineistossa näkyi edellä mainittu yksilöllisyys ja valinnanvapaus. Eräs nuori sanoutui irti ennalta annettuun perhekäsityksen vaatimaan tunnesidokseen ja kokee, että tunnesidos tulee ensin ja vasta sen mukaan määrittyy perhe.

N15: *”Perhe ei ole mikään syy välittää toisista ehdottomasti, vaan perhe muodostuu mielestäni ihmisistä, joiden kanssa minulla on hyvä olla ja jotka kuuluvat lähimpään lähipiiriin (ja joihin voin luottaa)”*

Yksi nuori löysi tunteen perheestä parhaan ystävän kautta sijoituksessa ollessaan.

N4: *”Mulla ei ollut ennen kokonaisvaltaista ymmärrystä sanan perhe tunteellisesta merkityksestä, mutta kun tapasin parhaan ystäväni, joka oli mun kanssa samassa sijoituspaikassa ymmärsin, että se tarkoittaa turvallisuuden tunnetta ja hyväksytyksi tulemistä.”*

Tunteet näyttäytyivät nuorilla tärkeänä osana perhekäsitystä sekä perhesuhteita. Riggin ja Pryorin (2007) tutkimuksessa nuoret määrittivät perhettä ensisijaisesti tunnepitoisien seikkojen kautta. Pirskanen ja Eerola (2018, 16) toteavat tunteiden olevan perhe- ja läheissuhteiden keskeinen osa ja tunteet voivat korostua ei-biologisissa perhesuhteissa. Tässä lyhyesti nostin esille aineiston tuomaa aihetta, perhettä tunteena, joka on tärkeä ja vaatisi oman tutkielmansa. Tässä tutkielmassa kuitenkin keskeiset kysymykset ovat monipaikkainen asuinen, perhekäsitys ja seuraavana käsiteltävä perhesuhteet.

4.3 Perhesijoituksessa olleiden nuorten perhesuhteet

Perhesuhteista nuoret kertoivat lähes kaikkien kirjoituspyynnön kysymyksien kohdalla. Eräs nuori kuvaili perheen koostuvan ihmisistä, joille voit puhua rehellisesti kaikesta ja jotka hyväksyvät, tukevat ja puolustavat.

N14: ” *Perhe on ihmisiä, jotka tuntevat sinut, jolle voit puhua rehellisesti kaikesta, jotka ovat tukenasi ja puolustavat sinua.* ”

Joidenkin nuorien kohdalla oli elämänvaiheita, joissa perheeseen on kuulunut henkilöitä, joiden kanssa on ollut epäystävällisyyttä, vaikeita ristiriitoja, huutamista, aggressiivisuutta ja vihaa.

N13: ” *Kivinen taival johtui perheen isästä, joka huusi ja oli epäystävällinen, jopa aggressiivinen.* ”

Nuoret, jotka ovat kasvaneet samassa sijaisperheessä varhaisesta lapsuudesta saakka, kokivat sijaisvanhemmat tärkeiksi. Itsenäisesti asuva nuori kertoo, että on yhteydessä sijaisvanhempiin lähes päivittäin ja tapaa heitä lähes joka viikko.

N9: ” *Sijaisisä käy minua yleensä kerran viikossa auttamassa minua arkiaskareissa ja jos minulla on huolia, soitan ensimmäisenä sijaisäidille.* ”

Monia muuttoja kokeneiden nuorten kokemuksissa tärkeää oli se, että on saanut olla sisaruksen kanssa samassa paikassa. Tärkeää on ollut myös, että on saanut pitää yhteyttä läheisiin, sukulaisiin ja kavereihin. Jollekin nuorelle on biologinen vanhempi tullut tärkeäksi kuuntelijaksi ja läheiseksi nuoren aikuistuesssa.

N15: *”Isästäni tuli pääosainen psyykkinen tukija, sillä hän ymmärtää minua parhaiten.”*

Osalle nuorista sijaisäiti on jäänyt merkittäväksi läheiseksi. Muita tärkeitä ihmisiä elämän varrella ovat olleet terapeutti, sosiaalityöntekijä ja ohjaaja, jotka kuuntelivat ja auttoivat aidosti. Tärkeitä olivat olleet edunvalvoja, perhetyöntekijä, paras ystävä ja hänen perheensä, jotkut opettajat, koulukuraattorit, terveydenhoitajat, harrastusohjaajat, sijaishuoltopaikkojen aikuiset ja jälkihuollon ohjaaja.

N13: *”Edunvalvoja oli minulle hyvin tärkeä ja olemme edelleen yhteyksissä.”*

Yksi vastaaja kertoi rakastavansa äitiä, mutta vastaavasti vihasi isäänsä. Joillakin isovanhemmat olivat tärkeitä perhesuhteita. Sisarusten merkitys korostui kaikkien vastausteemojen kirjoituksissa, niin myös perhesuhteissa. Oli myös menetyksiä ja vanhempi, mummu tai ystävä oli kuollut. Jos molemmat vanhemmat, sekä sijais- että biologiset vanhemmat katsottiin kuuluvaksi perheeseen, niin sijaisvanhemmat koettiin tuntuvan enemmän vanhemmilta ja perheeltä.

Oli myös nuoria, joilla oli suhteet katkenneet sijaisperheeseen, eikä yhteyttä ole saatu enää palautettua nuoren muuttaessa omilleen.

N14: *”Sijaisperheen kanssa olen yrittänyt lähentyä aikuisiällä, käydä läpi tilanteita, jotka tekivät säröjä ihmissuhteeseemme, mutta he eivät halua palata niihin tapahtumiin ja yrittää tehdä väleistämme läheisiä”*

Pirskanen ja Kallinen (2018) ovat kertoneet tutkimuksessaan huostassa olleista lapsien ja nuorien suhteesta biologisiin vanhempiin. Tutkimuksessaan he jaottelivat suhteet vahvoiksi, vaurioituneiksi ja katkenneiksi sidoksiksi. Nuoren toive suhteen palauttamisesta sijaisperheen kanssa läheiseksi näyttäisi, että välien katkaisemisesta huolimatta perhe kulkee mukana tunteiden tasolla. Pirskanen ja Kallinen (2018) toivat esiin Norbert Eliaksen näkemyksen, jossa ihmisten välillä voi olla näkymätön side tunteiden, kuvitelmien ja muistojen kautta ilman sosiaalista kontaktia. (Pirskanen & Kallinen 2018.)

Seuraavassa kappaleessa lyhyt katsaus, miten muutot ja perhesuhteet näkyivät nuorten kertomuksissa.

Perhesuhteet ja muutot

Lopuksi tarkastelen vielä, miten yhden muuton kokeneiden perhesuhteiden kuvaukset eroavat monia muuttoja kokeneiden perhesuhdekuvauksista. Kirjoituspyynnössä pyysin kertomaan ketkä ovat säilyneet tärkeinä ja läheisinä ihmisinä asuinpaikan muutoksista huolimatta. Yhden muuton ja pitkän lapsuuden sijaisperheessä asuneet kolme nuorta olivat säilyttäneet suhteet sijaisperheeseen. Yhdellä nuorella oli säilynyt suhteet sekä sijaisvanhempiin että biologisiin vanhempiin ja lisäksi vielä isovanhempiin ja sijaisperheen isovanhempiin. Yhdellä nuorella biologinen isä ja isosisko olivat perhesuhteina. Yhdellä nuorella olivat perhesuhteet katkenneet sekä biologiseen että sijaisperheeseen, mutta yhteys tuttavaperheeseen on säilynyt. Perhetutut ovat edelleen todella läheiset ja ovat ottaneet ”isovanhempien” roolin.

Monia muuttoja kokeneiden joukossa yksi nuori mainitsee edunvalvojan ja yksi nuori ei mainitse kuka jäi, mutta kertoo, että ihmiset ovat vaihtuneet muuttojen yhteydessä. Yhdelle nuorelle ei jää muutoissa muita kuin hän itse. Kolmella nuorella joitakin läheisiä on pysynyt samana huolimatta muutoista. Yhdellä nuorella on jo oma perhe ja toisella on säilynyt sijaisvanhemmat.

	Pysyneet samoina	Osa pysynyt samoina	Vaihtuneet	Ei ketään	YHT
Yksi muutto	3 Sijaisvanhemmat 1 Biologiset ja sijaisvanhemmat, isovanhemmat ja sijaisisovanhemmat	2 Perhetutut Isä ja sisko	-		6
Kaksi tai useampi muutto	2 Oma perhe perustettu ja lisäksi tädit ja sijaisäiti Sijaisvanhemmat	3 Siskot, ystävä perheeseen Äiti, veli, sukulaiset Veli, mummo, poikaystävä	2 Edunvalvoja Ei mainintaa kuka jäi	1	8
Yht.	6	5	2	1	14

Taulukko 2. Perhesuhteet yhden muuton ja monien muuttojen tapauksessa

Aineisto oli pieni, mutta silti yhteenvetona perhesuhteista aikuistuesssa voidaan todeta, että suhdeverkostot ovat melko suppeat. Yhden muuton tilanteessa perhesuhteet

sijaisperheeseen ovat usein säilyneet. Joskus käy niin, että sijoitus laajentaa perhettä moninkertaisesti, kun se sisältää sijaisperheen ja biologiset vanhemmat sekä monet isovanhemmat.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielman ensimmäisenä kysymyksenä oli tarkastella perhesijoituksessa lapsena olleiden nuorten perhekäsityksiä. Perhesijoituksessa lapsena olleiden nuorten perhekäsityksien tuloksissa näkyi sama suunta kuin kansainvälisessä tutkimuksessa on esitetty. Nuorilla oli paljon sanottavaa ja se on tärkeää kuunnella. Lasten ja nuorten mukaan ottaminen entistä enemmän keskusteluun ja se, että annetaan heidän itse määrittää perhekäsityksensä ja perhesuhteensa, ovat merkittävä keino vähentää heidän stressiään muutoksissa ja tukea heidän sopeutumistaan muutoksiin. Ellingsen ja kumppanit (2011) totesivat tämän vaikuttavan epäsuorasti lasten ja nuorten lisääntyneeseen itsetuntoon ja itseluottamukseen, jotka molemmat ovat linkittyneitä resilienssiin ja vastoinkäymisistä selviämiseen. Lapset ja nuoret ovat hyvinkin ajan hermolla ja heidän perhekäsityksensä ovat inklusiivisia ja mukailevat sitä yhteiskuntaa, jossa elämme (Rigg & Pryor 2007; Ellingsen ym. 2011).

Tämän tutkimuksen perhekäsityksissä näkyi perhekäsityksen muutos lapsen kasvaessa nuoreksi ja itsenäistyttyä. Biologisten siteiden merkitys nuorina aikuisina ei näyttäytynyt perhekäsityksen määrittelyssä niin merkittävänä kuin muut seikat (ks. Jokinen ym. 2018; Ritala-Koskinen). Perhekäsitykset olivat laajoja, monipuolisia ja inklusiivisia saman suuntaisesti kuin Ellingsen kumppaneiden (2011) Norjalaisessa tutkimuksessa ja Rigg ja Pryorin (2007) Uudessa Seelannissa tehdyssä tutkimuksessa. Pro-graduni tuloksissa näyttäytyi omana ryhmänään vain yhden muuton ja samassa sijoituspaikassa lähes koko lapsuutensa asuneet nuoret. Heille sijoitusperhe oli ydinperheen kaltainen ”tavallinen perhe”. Oli myös nuoria, joiden perhekäsityksessä oli mukana sijaisvanhemmat ja biologiset vanhemmat, jopa useat isovanhemmatkin. Ellingsen kumppaneiden (2011) tutkimuksessa suurin osa nuorista olivat tällaisessa tilanteessa, jossa syntymäperhe ja sijaisvanhemmat olivat nuoren perhettä. Koska perheiden välillä ei ollut kilpailua, nuoret kokivat vapauden valita perheensä. Tällaisen vapauden kokeminen pohjautui turvalliseen kiintymyssuhteeseen ja siihen, että nuoret kokivat olevansa rakastettuja. (Ellingsen ym. 2011.) Sijoitustilanteessa sosiaalityön tuki on merkittävä sijaisperheen ja biologisen perheen yhteistyön onnistumiseksi.

Tämän tutkielman perhekäsityksen luokittelussa peilasin tuloksia Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksessaan esittämään perheluokitteluun. Tämän tutkielman tuloksissa ilmeni viisi

perheen tulkintamallia, jotka ovat ydinperheen kaltainen perhekäsitys, laaja perhekäsitys, yhdessä asuvat ja itse oma ydinperheensä sekä ristiriitainen perhekäsitys. Laaja perhekäsitys oli edustetuin käsitys nuorten kirjoituksissa. Laaja perhekäsitys on mukautuva ja muuttuva ja siinä perheen merkityksellisyyttä punnitaan itselle ja elämälle. Laaja perhekäsitys -tulkintamallissa perheeseen voi kuulua laajasti läheisiä, niin biologisia vanhempia kuin sijaisperheen jäseniä ja muita ihmisiä. Ydinperheen kaltainen perhemalli oli määrältään aineistossa pienempi. Omina perhekäsityksinään olivat yhdessä asuvat, ristiriitainen perhekäsitys ja itse oma ydinperheensä.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen kuului myös lapsena perhesijoituksessa olleiden nuorten perhesuhteet. Monipaikkainen asuminen haastoi perhesuhteiden ylläpitämistä ja niissä oli monia muuttoja kokeneilla nuorilla enemmän muutoksia kuin yhden muuton kokeneilla. Ihmissuhteita myös katosi muuttojen myötä. Osalla nuorista ei ollut itsenäistymisen jälkeen lainkaan kontaktia sijaisperheeseen tai syntymäperheeseen. Samanlaisia viitteitä tuli ilmi Gisslerin, Kekkosen ja Kärkkäisen (2020) tutkimuksessa. Mitä enemmän muuttoja sitä sirpalemaisempia ihmissuhteita, vaikeutta kiintyä uusiin ihmisiin ja kielteiset kokemukset saattoivat tuntua hylkäämiseltä (Gissler & Kekkonen & Kärkkäinen 2020, 153). Hylkääminen voidaan kokea myös sijoituksessa olleen nuoren itsenäistyttyä, kun perhesuhteet ovat katkenneet sekä biologiseen että sijaisperheeseen, kuten tutkielmassani kävi myös ilmi. Tähän tulisi kiinnittää vahvasti huomiota ja tämä olisi tärkeä jatkotutkimuksen kohta. Siirtyminen sijaiskodista itsenäiseen elämään on merkittävä taitekohta nuoren elämässä. Miten tässä taitekohdassa varmistetaan, ettei nuori jää yksin itsenäisen elämän alkutaipaleella ja ilman tunnepitoista ja välittävää ihmissuhdetta.

Toisena tutkimuskysymyksenä tarkastelin, mitkä ihmissuhteet ja asiat olivat tärkeitä nuorille asuinpaikan muuttuessa. Käytin aiheen käsittelyssä monipaikkaisen asumisen näkökulmaa. Monipaikkaisen asumisen tarkastelussa Forsberg (2018) nosti esiin kolme hyvinvoinnin viitekehystä; vakaus ja pysyvyys, kuuluminen ja joustavuus. Useat nuoret kertovat kirjoituksissaan pysyvyyden tärkeydestä. Useissa tutkimuksissa on tuotu toistuvasti esiin sisarusten merkitys (Ritala-Koskinen 2001; Unrau 2008). Biologiset sisarukset olivat myös usein ne perheenjäsenet, jotka tämän tutkimuksen nuorilla säilyivät aikuisuuteen ja ovat tärkeitä edelleen. Laakso (2018) on tutkimuksessaan lisännyt ymmärrystä esineiden ja niihin liittyvien muistojen merkityksestä muutoissa ja muuttoihin sopeutumisessa. Tässä tutkimuksessa tuli esiin kirjojen, musiikin, pelien ja

kuvataiteen merkitys nuorille. Myös paikkojen merkityksestä oli tämän tutkimuksen aineistossa, kun nuoren vierailut kotipaikkakunnalla ja siellä asuvat sukulaiset ja kaverit olivat tärkeänä tukena sijoituksen aikana. Paikoilla ja niihin liittyvillä muistoilla on merkitystä lapsen ja nuoren identiteetin rakentumisessa (Gordon 2010; Ritala-Koskinen 2018). Tuoreessa kansainvälisessä tutkimuksessa Staines & Selwyn (2020) ovat painottaneet, miten tärkeää sijoitetulle lapselle ja nuorelle on oman elämän tarinan rakentaminen ja identiteetin muodostaminen läpi lapsuuden ja nuoruuden. Tämän tutkielman aineistossa nuoret kertoivat, kuinka tärkeää on, kun joku tietää ja tuntee lapsuudesta saakka ja tuntee myös lapsuuden perheen. Oman elämäntarinan rakentamiseen ja identiteetin muodostamiseen tulee kiinnittää huomiota ja antaa tukea sijoituksen aikana. Pysyvyyden ja vakauden merkitys korostuu entisestään, kun kaikki ympärillä muuttuu ja tutut turvalliset ihmiset ja paikat vaihtuvat toisiin useaan kertaan. Erityistä tämän tutkimuksen nuorilla oli löytää itselleen tärkeä tuki ja keskustelukumppani, jolle pystyi kertomaan ja uskomaan asioitaan. Tuki saattoi löytyä sosiaalityöntekijästä, joka pysyi pitkään samana tai perhetyöntekijästä, terapeutista, edunvalvojasta tai jälkihuollonohjaajasta. Olisi hyvä tuoda enemmän esille, kuinka tärkeää työtä he ammattikunnassaan tekevät. Jälkihuollon ikäraja nousi tänä vuonna ja sitä on mahdollisuus saada 25 ikävuoteen saakka. Tämä on hyvä päätös ajatellen, että tässäkin tutkielmassa osalla nuorista oli vähän tai ei lainkaan tukiverkostoa sijaishuollon päätyttyä.

Hyvinvoinnin viitekehyksistä kuulumisen tunteen saavuttaminen monien muuttojen kohdalla ei ollut osalla tämän tutkimuksen nuorilla helposti saavutettavissa. Usein oman paikan löytyminen vaati useaa sijoitusta ja joillain nuorilla oman paikan ja kuulumisen tunne jäi saavuttamatta. Joustavuutta nuoret kokivat, kun saivat hoitaa yhteydenpitoa läheisiin ja vieraila kotipaikkakunnalla. Joustavuutta nuoret osoittivat omalla kestävyydellään ja sopeutumisellaan ja kyvyllään löytää muuttamisesta hyvät puolet niiden tuomien ongelmien vastapainoksi. Muutoissa löytyi paljon onnistumisen hetkiä ja elämäntilanteet vaihtuivat suuntaan, jotka tekivät nuoren onnelliseksi.

Forsbergin (2018) monipaikkaisessa asumisessa kuvatut rinnakkainen asuminen, perättäinen muuttaminen, heilurimainen muuttoliike sekä hetkittäinen sukkulointi monien asumispaikkojen välillä todentui myös tämän tutkimuksen tuloksissa. Monia muuttoja oli usealla nuorella. He olivat olleet turvakodissa, kriisiperheissä, sijaisperheissä, sukulaisten luona ja laitoksissa. Viidesosa kertoivat muuttojen olleen

stressaavia ja vaikeita. Isoin osa löysi muutoista vaikeuksien vastapainoksi jotain, jonka kokivat positiiviseksi kokemukseksi. Yksi nuori koki sijoituksen tuomat muutot pääsääntöisesti positiivisena.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä tarkastelin miten yhden kerran muuttaneiden nuorten perhekäsitykset ja perhesuhteet mahdollisesti eroavat useasti muuttaneiden nuorten perhekäsityksistä ja perhesuhteista. Kahdeksan neljästätoista nuoresta oli kokenut kaksi tai useampia muuttoja. Monia muuttoja kokeneilla enemmistöllä oli laaja perhekäsitys ja yhden muuton kokeneilla enemmistöllä puolestaan ydinperheen kaltainen perhekäsitys. Laaja perhekäsitys oli koko aineiston vallitsevin perhekäsitys. Aineisto on pieni, mutta jotain tästä kuitenkin voi huomioida. Yhden muuton kokeneilla on vähemmän hajontaa perhekäsityksissä. Perhekäsitykset olivat ydinperheen kaltainen perhe, laaja perhekäsitys ja asumisen perusteella perhettä tarkasteleva perhekäsitys. Aineistossa tuli esiin myös ilmiö, että yhdessä sijaisperheessä asuneet liittivät tunnepitoisen ja huolehtivan kuvauksen perhekäsitykseen herkemmin kuin monia muuttoja kokeneet nuoret. Tässä voi ajatella, tunnepitoisen suhteen luominen vie aikaa ja tämä mahdollistuu pidemmän sijoituksen aikana. Perhesuhdeverkostot aikuistuesssa näyttäytyivät melko suppeina. Monia muuttoja kohdanneet nuoret olivat kadottaneet monia perhe- ja läheissuhteitaan muutoissa.

Jokainen muutto merkitsee ja jättää jälkensä. Unraun ja kumppaneiden (2008) tutkimuksessa enemmistö haastateltavista olivat vahvasti sitä mieltä, että oli sijoitus päivän tai viikon mittainen, se tulisi huomioida. Ongelmalliseksi on tutkimuksissa nostettu näkymättömät ja tilastoista ja tutkimuksesta ulos jäävät siirtymät (Forsberg 2018; Unrau ym. 2008). Kun jokainen muutto merkitsee, niin jokaiseen muuttoon tulisi löytää aika paneutua sekä ehtiä keskustelemaan lapsen ja nuoren kanssa rauhassa ja pitää lapsi ja nuori ikätasonsa mukaisesti tietoisena tilanteestaan. Lapsen ja nuoren ottaminen enemmän mukaan keskusteluun ja päätöksentekoon sijoituksissa nousee laajasti esiin sekä kotimaisessa että kansainvälisessä tutkimuksessa (Laakso 2019b; Rigg & Pryor 2006; Ellingsen & Shemmings & Storksen 2011; Unrau & Seita & Putney 2008).

Helposti lapsen ja nuoren oirehtiessa vaihdetaan uudestaan ja uudestaan sijoituspaikkaa, vaikka juuri nuo muutot ja se ettei ehditä pysähtyä kuuntelemaan lasta ja nuorta voivat olla oireiden syy. (Sudenlahti 2018; Laakso 2019a) Tutkimusten mukaan on tyypillistä, että nuori sijoitetaan ja palautetaan takaisin kotiin kokeilujaksolle. Sijoitetaan jälleen ja

ehkä paluuta kotiin kokeillaan useita kertoja. Tutkimuksissa on havaittu, että juuri nuoristuvat siirtymät sijoitukseen ja takaisin kotiin sekä siihen liittyvä epävarmuus ovat kriittisiä ja traumatisoivia. Tilanne on hyvin stressaava, kun lapsella ja nuorella ei ole varmuutta sijoituksen onnistumisesta ja uusi sijoitus hämöttää lapsen ja nuoren ajatuksissa (Unrau ym. 2010). Nuoret ovat itse nostaneet esiin sen, että kotiutumisen yrityksiä ei tule tehdä liian hätiköidysti, ennen kuin kodin olosuhteet ovat oikeasti muuttuneet (Kivistö & Hoikkala 2014, 25).

Tämän tutkielman anti on tuoda nuorten ääni kuuluville ja nostaa esiin heidän tuomia ajatuksiaan ja niistä ilmeneviä kehittämisen kohteita. Monipaikkaisen asumisen tutkimus on tuonut esille keinoja, miten tukea lasta ja nuorta muuttojen tuomissa muutoksissa. Miten nämä hyväksi havaitut lasta ja nuorta muutoissa ja muutoksissa tukevat mallit saataisiin käytäntöön? Lapselle ja nuorelle on mahdollista rakentaa eheä elämäntarina kautta muutosten. Lasta ja nuorta tulee kuunnella ja huolehtia heille tärkeiden asioiden pysyvyydestä muutosten keskellä. Muutoissa tulee varmistaa lapselle ja nuorelle tärkeiden esineiden, tärkeiden paikkojen, rakkaiden muistojen, tunteiden ja ihmissuhteiden sekä niihin liittyvien tarinoiden säilyttämisestä. Erityisen tärkeää on se, ettei yhtään turhaa muuttoa tehtäisi lapsen ja nuoren elämässä.

LÄHTEET

Castrén, Anna-Maija (2014) Konfiguraationaalinen näkökulma perhetutkimuksessa. Teoksessa Riitta Jallinoja & Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Tallinna: Gaudeamus.

Castrén, Anna-Maija (2009) Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Ellingsen, Ingunn & Shemmings, David & Storksen, Ingunn (2011) The Concept of 'Family' Among Norwegian Adolescents in Long-Term Foster Care. Child & adolescent social work journal 28 (4), 301-318.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen Aino (2018) Johdatus lasten monipaikkaiseen asumiseen. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Helsinki: Gaudeamus.

Forsberg, Hannele (2018) Paikkatietoinen hyvinvointi. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Helsinki: Gaudeamus.

Gissler, Mika & Kekkonen, Marjatta & Känkkäinen, Päivi (2020) Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot- vuosikirja 2018. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137198/THL_TEE030_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y [6.11.2020]

Gordon, Jack (2008) Place Matters: The Significance of Place Attachments for Children's Well-Being. British Journal of Social Work (2020) 40, 755-771.

Hämäläinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2014) Sensitiiviset perheaiheet haastattelututkimuksessa, Eettiset haasteet, perhesalaisuudet ja intervention mahdollisuus. Janus, vol. 22. [file:///C:/Users/Marja-Terttu/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/51158-Artikkelin%20teksti-44622-1-10-20150611%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Marja-Terttu/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/51158-Artikkelin%20teksti-44622-1-10-20150611%20(1).pdf) / [Luettu 10.1.2020]

Högbacka, Riitta (2014) Unohdetut äidit? Eteläafrikkalaisten biologisten äitien kokemuksia adoptiosta. Teoksessa Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen & Marjaana

Svala (toim.) Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimuskulmia adoptioon. Jyväskylä: PS-Kustannus. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/43062/978-951-39-5590-8.pdf?sequence=4> / [Luettu 27.8.2020]

Högbacka, Riitta (2009) Ikioma lapsi vieraasta maasta: yhteisyys ja erot kansainvälisissä adoptiopeheissä. Teoksessa Anna-Maija Castrén (toim.) Vieras perheessä. Tampere: Juvenes Print Oy.

Ikonen, Riikka & Eriksson, Pia & Heino, Tarja (2020) Sijoitettujen lasten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. THL Työpaperi 325/2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y [luettu 6.11.2020]

Jallinoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (2014) Johdanto. Teoksessa Riitta Jallinoja & Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Tallinna: Gaudeamus.

Jallinoja, Riitta (2014) Teoria universaalista perheestä. Teoksessa Riitta Jallinoja & Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Tallinna: Gaudeamus.

Jokinen, Kimmo & Malinen, Kaisa & Pirskanen, Henna & Moilanen Sanna & Rautakorpi, Sonja & Harju-Veijola, Minna & Notko, Marianne & Kuronen, Marjo (2013) Lapset kertovat perheestä – Mitä kuulemme? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus Oy, 175-197.

Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna ((2018) Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät ja mahdollisuudet. EU: UNIPress.

Kivistö, Jaana & Hoikkala, Sanna (2014) Syntymäperheiden ja läheisverkoston työskentely sijoituksen aikana - Nuorten näkökulma. Lastensuojelun keskusliitto. https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Nuorten_nakokulma.pdf [Luettu 30.11.2019]

Laakso, Riitta (2019a) Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen, Sijoitettujen nuorten näkökulma. Yhteiskuntapolitiikka 84 (2019):1.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137615/YP1901_Laakso.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Laakso, Riitta (2019b) ”Ne näki musta”, Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. THL. Raportti 1/2019, 74.

Laakso, Riitta (2018) Esineet huostaanotettujen lasten muutoissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Helsinki: Gaudeamus.

Lastensuojelulaki 2007/417. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

[Luettu 3.11.2019]

Perhehoitolaki 263/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263> [Luettu 3.11.2019]

Pesäpuu (2020) <https://pesapuu.fi/pesapuu/yleista-pesapuusta/> [Luettu 13.01.2020]

Pirskanen, Henna & Eerola, Petteri (2018) Johdanto: Tunteet perhe- ja läheissuhteissa. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Tallinna: Gaudeamus.

Pirskanen, Henna & Eerola, Petteri (2018) Jälkikirjoitus: Monenmoiset perheet ja tunteiden kavalkadi. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Tallinna: Gaudeamus.

Pirskanen, Henna & Kallinen, Kati (2018) Jännitteisten vanhempi-lapsisuhteiden tunnesidokset. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Tallinna: Gaudeamus, 241-257.

Rigg, Andrea E Pryor, Jan (2007) Children’s Perceptions of Families: What Do They Really Think? Children & Society 21, 17-30.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/05a59d393817576ecf36bfc87feb3381/1578905448/application/pdf/4248575/Mikä%20on%20lapsen%20perhe_sisäsivut.pdf [luettu 15.11.2019]

Ritala-Koskinen, Aino (2003) (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Nuorten_nakokulma.pdf/ [luettu 30.11.2019]

Ritala-Koskinen Aino (2018) Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuus. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Helsinki: Gaudeamus.

Ritala-Koskinen Aino (2018) Synteesi. Paikkatietoinen hyvinvointi. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Helsinki: Gaudeamus.

Rogers, Justin (2018) Preserving and memorialising relationships: exploring young people's experiences of foster care through the lens of social capital. *Adoption & Fostering* 42(2), 176-188.

Silvasti, Tiina (2014) Sisällönanalyysi. Teoksessa Ilmo Massa (toim.) Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristöntutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Staines, Jo & Selwyn, Julie (2020) "I wish someone would explain why I am in care" The impact of children and young people's lack of understanding of why they are in out-of-home care are on their well-being and felt security. *Child & Family Social Work* 25 (S1), 97-106.

STM (2020) Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistusryhän loppuraportti. STM:n raportteja ja muistioita 2020:28 [Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti \(valtioneuvosto.fi\)](https://www.valtioneuvosto.fi/Lastensuojelun_vaativan_sijaishuollon_uudistamistyoryhman_loppuraportti) [luettu 18.11.2020]

Sudenlahti, Jussi (2018) Narratiivinen ja kokoava työote traumatyössä. Teoksessa Jussi Sudenlahti & Ilkka Uusitalo. Tulevaisuuden lastensuojelu. Viljandi: Prin Best OÜ

THL (2020) Lastensuojelun tilastoraportti 20/2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y [luettu 6.11.2020]

Unrau, Yvonne & Seita, John & Putney Kristin (2008) Former foster youth remember multiple placement moves: A journey of loss and hope. *Children and Youth Services Review* 30/2008. Elsevier.

Unrau, Yvonne & Seita, John & Putney Kristin (2010) Defining a Foster Care Placement Move: The Perspective of Adults Who Formely Lived in Multiple Out-of-home Placements. *Families and Society* 91 (4), 426-432.

LIITTEET

KIRJOITUSPYYNTÖ

Oletko 18–29-vuotias ja asunut lapsena perhehoidossa? Kirjoita minulle, mitä perhe on tarkoittanut sinulle. Onko ajatus perheestä muuttunut ja mitä perhe tarkoittaa sinulle nyt aikuisena? Ketä perheeseesi on kuulunut elämän eri vaiheissa?

Teen aiheesta pro gradu -tutkielmaa ja sinun ajatuksesi ja kokemuksesi olisivat todella tärkeitä. Olen Marja-Terttu Haapanen ja opiskelen Tampereen yliopiston Porin yksikössä. Gradun aihe kuuluu Pesäpuun hankkeeseen #Munperheet – Kohti suunnitelmallista perheen jälleenyhdistämistä ja Pesäpuu on myöntänyt sille tutkimusluvan. Käsittelem kirjoituksiasi luottamuksellisesti ja huolellisesti. Olen tutkijana sitoutunut hyvään eettiseen tutkimustapaan ja vaitiolovelvollisuuteen. Kirjoituksia ei näe tai lue kukaan muu kuin minä. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu nimettömästi ja vastaajien yksityisyyttä kunnioittaen. Tätä tutkimusta koskeva eurooppalaisen tietosuojalain ja -asetuksen velvoittaman Tietosuojailmoituksen voit pyytää nähtäväksi tutkijalta sähköpostitse: marja-terttu.haapanen@tuni.fi

Valmis pro gradu -tutkielma ilmestyy julkisena Tampereen yliopiston sivuille. Kirjoituksestasi voidaan käyttää lyhyttä lainausta, joka on muotoiltu siten, ettei ihmisiä voida tunnistaa niistä. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kiitos avustasi!

Nimet voit jättää pois, riittää kun mainitset esim. äiti, isä, sijaisperheen äiti, sijaisperheen isä, biologiset sisarukset, sijaisperheen sisarukset, mummi, vaari, naapuri, kaveri, lemmikki jne. Vastauslaatikkoon mahtuu 45 riviä tekstiä.

Voit kirjoittaa vapaasti perheestä esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla:

1. Kirjoita minulle, mitä perhe on tarkoittanut sinulle.

Onko ajatus perheestä muuttunut ja mitä perhe tarkoittaa sinulle nyt aikuisena?

Ketä perheeseesi on kuulunut elämän eri vaiheissa?

Enter your answer

2. Oletko lapsuudessa muuttanut ja asunut eri paikoissa perhehoidon vuoksi?

Millaisia asioita muuttaminen on tuonut elämääsi?

Mitkä asiat ovat olleet tärkeitä sinulle asuinpaikan muuttuessa?

Enter your answer

3. Kuvaile sinua elämäsi varrella tukeneita, kuunnelleita ja arjen asioissa auttaneita ihmisiä. Ovatko apunasi ja tukenasi olleet ihmiset pysyneet samoina vai vaihtuneet asuinpaikkojen muutoksen myötä?

Ketkä ovat säilyneet tärkeinä ja läheisinä asuinpaikan muutoksista huolimatta?

Enter your answer

4. Mitä ajattelet perheen jälleenyhdistämisestä?

Onko sinulla kokemuksia perhehoidon päättymisestä ja paluusta kotiin?

Mitä voisi tehdä toisin tai paremmin, että perheen jälleenyhdistäminen toteutuisi hyvin?

Enter your answer